

Başvuru Tarihi: 11.10.2016 **Received Date:** 11.10.2016

Yayına Kabul Tarihi: 29.12.2016 **Accepted Date:** 29.12.2016

Yayınlanma Tarihi: 30.01.2017 **Published Date:** 30.01.2017

akademia

BİR HALKLA İLİŞKİLER ARACI OLARAK SEÇİM BEYANNAMELERİ: 2000'Lİ YILLAR ÜZERİNE BİR İNCELEME

Öz

Demokrasinin kurumsallaşması, teknolojiye ilerlemeler ve insan ilişkilerinin karmaşıklaşması gibi gelişmeler, insanların belli bir konuda ikna edilmesi için kullanılan yöntem ve teknikleri de etkilemiştir. Demokrasi sayesinde seçme ve seçilme hakkını kazanan, teknolojik gelişmelerle bilgiye erişimi kolaylaşan insanları etkilemek ve ikna etmek için baskı, zor kullanma ve tek yönlü bilgi aktarımından; karşılıklı iyi niyet, hoşgörü ve iki yönlü iletişimi temel alan yöntemlere doğru bir dönüşüm yaşanmıştır. Demokrasi ile seçme ve seçilme hakkına sahip olan bireylerin belli bir görüş ya da düşünce ekseninde ikna edilmesi ihtiyacı, halkla ilişkiler gibi hedef kitleyi ön plana alan uygulamaların siyasal iletişimde kullanılması gerekliliğini ve ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. İki yönlü iletişimle hedef kitlelerle iyi niyete dayanan ilişkiler kurulmasını temel alan bir ikna yöntemi olarak halkla ilişkiler, zamanla siyasal alanda sıklıkla başvurulan bir faaliyet haline gelmiştir. Siyasal iletişim açısından halkla ilişkilerin başvurduğu yöntemlerden biri kamunun bilgilendirilmesidir. Seçim beyannameleri de son dönemde öne çıkan bilgilendirme araçlarından biridir. Bu çalışmada, 2002-2016 yılları arasında Türkiye'de gerçekleştirilen genel seçimler sonucunda TBMM'de temsil edilen partilerin seçim beyannameleri incelenmiştir. Çalışmada, seçim beyannamelerinin siyasi partilerin halkla ilişkilerinde önemli bir tanıtma ve bilgilendirme aracı olduğu ancak parti politikası ve ülkenin sosyal iklimi başta olmak üzere çeşitli faktörlere bağlı olarak söylemsel farklara sahip buldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Siyasal İletişim, Siyasal İkna, Halkla İlişkiler, Kamuyu Bilgilendirme, Seçim Beyannameleri.

ELECTION STATEMENTS AS A PUBLIC RELATIONS TOOL: A REVIEW ON 2000's

Abstract

Institutionalization of the democracy, technologic progress and complexity of human relations have been transformed methods used for persuasion of people. It has been emerged the need for the methods based on mutual goodwill, understanding and two-way communication instead of pressure, force and one-way informing for persuasion of the people who gain the right to vote and be elected with democracy and also more informational opportunity via technology. Public relations as a persuasion method based on the mutual relations and two-way communication has become an activity that is preferred frequently in the political arena by the time. One of the methods which is applied by public relations in political communication is the publicity. Election statements are one of the important tools for publicity. In this study, election statements of the political parties which were represented in the Parliament according to the results of the general elections held in Turkey between the years 2002-2016 were examined. In the study, it has been concluded that election statements are important information tools in the public relations of political parties but have rhetorical differences depending on several factors such as party policies and social atmosphere of the country.

Keywords: Political Communication, Political Persuasion, Public Relations, Publicity, Election Statements.

1. SİYASAL İLETİŞİM

İletişim, insanlar arasında bilgi, fikir, düşünce ve duyguların paylaşılma süreci olarak; farklı insanları, kültür ve medeniyetleri uzlaştıran, anlaştıran ve bir arada düşünmeye ve hareket etmeye teşvik eden bir sistemdir. İletişime atfedilen bu işlevlerin yanı sıra kavram olarak iletişimin “güç, denetim, nüfuz, ilişki, değişim ve iletmeyi de anlatmak için kullanıldığı görülmektedir” (Lazar, 2001, 49). İletişim, bireysel ve toplumsal anlamda bilgi verme, eğitime, etkileme ve eğlendirme gibi işlevlere sahiptir.

Dilimize Batı dillerinden geçen ve köken itibarıyla Yunanca olduğu kabul edilen politika ve siyaset sözcüklerinin aynı anlamda kullanıldığını ifade eden Daver’e göre politika denildiğinde, “Eski Yunan’da Polis’e yani, Şehir-Devlet’e, Site’ye ait işler” anlaşılmaktadır. At talimi, at eğitimi, at bakıcılığı anlamlarına karşılık gelen siyaseti ise, en genel ve bilinen anlamda; “ülke, devlet, insan yönetimi” şeklinde tanımlamak mümkündür (1993, 5-6).

Siyasal iletişimi, ortaya çıkış ve kullanım dinamikleri açısından demokrasi ile yakın bir kavram olarak değerlendirmek mümkündür. Kitlelere oy hakkının verilmesi ile ortaya çıkan siyasal iletişim, kitle iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerle günümüzdeki işlev ve anlamını kazanmıştır. Siyasal iletişim kavram ve uygulama olarak, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD’de doğup gelişerek 1960’lı yıllarda Batı Avrupa ülkelerinde yaygınlık kazanmıştır (Topuz, 1991, 6).

1.1. Demokratikleşme Sürecinde Siyasal İletişim

İletişim yöntem ve uygulamalarının siyasal alanda kullanılmaya başlanmasıyla ortaya çıkan bir kavram olarak siyasal iletişimi, “bir siyasal görüş ya da organın, faaliyette bulunduğu siyasal sistem içerisinde hedef kitlenin güven ve desteğini sağlamak ve dolayısıyla iktidar olabilmek için, zaman ve konjonktürün gereklerine uygun olarak reklam, propaganda ve halkla ilişkiler yöntem ve tekniklerinden yararlanarak gerçekleştirdiği tek ya da iki yönlü, sürekli iletişim çalışmaları” şeklinde tanımlamak mümkündür (Uslu, 1997, 7).

İletişimin siyasal boyutunu oluşturan siyasal iletişimin toplumsal hayattaki yeri ve önemi yeni anlaşılmaya başlamakla birlikte, iletişimin en önemli alanlarından biri olarak ön plana çıkmaktadır. Siyasal iletişimin bir disiplin olarak ortaya çıkması ve siyasetten iş hayatına dek uzanan geniş bir etki alanı oluşturmada iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişmelerin rolü tartışmasıdır.

Siyasal ve kültürel içerikli küçük bir ekolden yola çıkılarak, siyasal iktidarların en önemli uğraşı durumuna gelen iletişim, toplumsallaşma sürecinin hemen her aşamasında; günlük gazetelerin konu ile ilgili sütunlarında, siyasal basının doğmasında, siyasal içerikli sinema ve televizyon programlarında, son olarak da internetin ortaya çıkmasıyla, aracı bir güç, yeni bir kültür olgusu, aynı zamanda felsefi ve ideolojik bir taşıyıcı olarak, çok geniş bir uzmanlaşma gerektiren alan özelliği taşımaktadır (Zılıoğlu, 1996, 62). Bu tür örnekleri çoğaltmak mümkündür. Böyle bir anlayışın sonucunda, siyasal iletişim de doğal olarak, her zaman seçim süreci ile ilişkilendirilmiş bir disiplin görüntüsünden kurtulamamıştır. Bir anlamda siyasal iletişim seçim süreci içine hapsedilmiştir. Durumun aksine siyasal iletişim, yalnızca seçim süreçlerinde ön plana çıkan iletişim ile sınırlı değildir. İktidar olgusu ekseninde toplumsal yaşamın hemen her alanını kapsamaktadır: Bir ülkenin siyasal rejimi ve devletin ideolojik yapılanması ile ilgili tüm eylem ve işlemler, siyasal iletişimin çalışma alanının kapsam ve yaklaşımı içerisinde (Erdoğan, 1997, 190).

Siyaset biliminin konusunu iktidar kavramı oluşturmaktadır (Duverger, 1999, 57–58). Bu anlayış doğrultusunda, siyasal iletişimde iktidar olgusu, insanlık tarihinin başlangıcı ile oluşmuş, iktidarın söz konusu olduğu hemen her yerde onunla birlikte varlığını sürdürmüştür. Bir tarafta iktidarın merkezinde ya da kıyısında yer alan aktörler olarak nitelendirilen yöneticiler, diğer tarafta ise yönetilenler sürekli bir çatışmanın içinde olmuşlardır. Yönetenler, öncelikle hem iktidarda elde ettikleri konumlarını korumak hem de bu konumlarının sınırlarını genişletmek için siyasal alanda etkinliklerini artırırken, yönetilenler de bir yandan siyasal iktidarın sınırlarını öncelikle kendi çıkarları doğrultusunda daraltmak, kendi hareket alanlarını genişletmek, diğer

yandan da siyasal iktidarı ele geçirmek için sürekli siyasal eylemler içinde olmuşlardır. Toplumsal anlamda her iki taraf da siyasal iletişimin tüm tekniklerini kullanarak kendilerini daha görünür kılmak için çaba harcamaktadırlar (Ekinci, 2010, 57–88).

Siyasal iletişim, aynı zamanda siyaset içinde iletişimin önemini de vurgulamaktadır. Bu durum günümüz demokrasilerinde, iletişimsel yöntem üzerine şekillenmiş olan her siyasal alanda kendine özgü kaçınılmaz çatışmanın varlığını daha da belirginleştirmektedir. Bu durum, bir anlamda siyasal alanda ötekinin belirlenmesi ve tanınması anlamına gelmektedir (Gestlé, 2008, 28). Bu birleştirici özelliğiyle, çeşitli disiplinlerin kavşak noktasında bulunan siyasal iletişim, bu şekilde çeşitli bilimleri de bünyesinde toplamış, kendine özgü bir araştırma alanı oluşumuna zemin hazırlamıştır (Gerstle, 2001, 175-192; Mercier, 2004, 70).

Siyasal iletişim alanında çalışma yapanlar, çoğu kez, sosyoloji başta olmak üzere; filoloji, antropoloji, hukuk, tarih, sosyal psikoloji, felsefe, semiyotik gibi bilim alanları ile karşı karşıya gelmektedir (Lazar, 2001, 37–48). Siyaset bilimini kendilerine temel tutarak, birbiriyle zaman zaman çelişen örneklerle karşı durarak, onları bu bilimin kendine özgü yöntemleriyle bütünleştirmeye çalışmaktadırlar (Aziz, 2007, 7–11).

1.2. Siyasal İletişim ve Halkla İlişkiler

Halkla ilişkiler faaliyetlerinin siyasal alanda kullanılmasını, siyasal anlamda iktidarın gündeme gelerek zaman içerisinde önem kazanması ile yakından ilişkili görmek mümkündür. Seçme hakkının verilmesiyle, yönetilenlerin siyasal sürece dâhil olması, seçmenlerin hür iradeleri ile seçme hakkını kullanabilmesi yöneten kesimin ikna amaçlı faaliyetlerini yoğunlaştırmalarına neden olmuştur. Siyasal iktidarın giderek önem kazanmasıyla propaganda, siyasal reklam, siyasal pazarlama ve lobicilik gibi faaliyetlerin yanı sıra siyasal halkla ilişkiler de başvurulan faaliyetler arasına girmiştir.

Siyasal iletişim, siyasal aktörlerin hedef seçtikleri belli grupların, amaçlarına uygun davranmalarını sağlamak için başvurdukları bütün iletişim etkinlikleridir. Toplumların sosyoekonomik ve kültürel açıdan sürekli bir değişim içerisinde olması, kitle iletişim araçlarının gelişerek yaygınlaşması, siyasal iletişimin boyut ve niteliğini her geçen gün değiştirmektedir (Aziz, 2007, 3-4).

Asna halkla ilişkileri (1997, 214), “özel ya da tüzel kişilerin belirlenmiş hedef kitlelerle dürüst ve sağlam bağlar kurup geliştirerek, onları olumlu inanç ve eylemlere yöneltmesi, tepkileri değerlendirerek tutumlara yön vermesi, böylece karşılıklı yarar sağlayan ilişkileri sürdürme yolundaki planlı çabaları kapsayan bir yöneticilik sanatı” olarak tanımlamaktadır. Halkla ilişkiler, hedef kitle ile kurum ve kuruluş arasında etkili iletişime önem veren ve sürekli olarak tutum ve tepkileri değerlendiren, karşılıklı yarar sağlayan ilişkileri ön planda tutmasıyla, siyasal alanda da benzer uygulamalardan farklı bir yere ve öneme sahiptir.

Siyasal halkla ilişkiler, partinin ve adayın izlemekte olduğu yolun halka benimsetilmesi, çalışmaların sürekli ve tam olarak halka duyurulması, uygulamalara karşı olumlu bir hava yaratılması, bunun yanı sıra halkın ne düşündüğünün ve seçmen olarak beklentilerinin neler olduğunun hayata geçirilmesi sürecidir (Özsoy, 2004, 51).

Halkla ilişkiler siyasal iletişim sürecinde benzer iletişim faaliyetlerine göre daha az maliyet gerektirmektedir. Çünkü halkla ilişkiler faaliyetlerinde kitle iletişim araçlarından yer ve zaman satın alınması söz konusu değildir (İslamoğlu, 2002, 158). Halkla ilişkilerin siyasal iletişim sürecinde sahip olduğu işlevleri şu şekilde sıralamak mümkündür (Oktay, 2002, 77):

- Haber değeri olan öykülerin ve kurgusal olayların planlanması ve duyurum çabalarının örgütlenmesi,
- Haber medyası ve yayıncılarıyla ilişkilerin örgütlenmesi,
- Hedeflenen aday kimliğinin yapılandırılmasında, köşe yazarlarına bilgi akışını sağlamakta etkin olmak ve bu anlamda haber akışını denetlemektir,

- Aday ya da partinin, gündemi etkileme çabalarının yönlendirilmesi,
- Aday tartışma oturumları, basın toplantıları, seçim gezileri ve mitinglerin, medyada aday ve parti lehine yer almasını kolaylaştırıcı haber değeri olan öyküleri oluşturmak,
- Adayın, kitle iletişim araçlarının doğasına uygun olarak sunumunun tasarlanması.

2. SİYASAL İLETİŞİMDE KAMUYU BİLGİLENDİRME

2.1. Kamuyu Bilgilendirme Modeli

Kamuyu bilgilendirme modeli, Grunig ve Hunt tarafından halkla ilişkiler uygulamalarının farklı yönleriyle ele alındığı modellerden birisidir. Bu modelde asıl amaç kamuoyunun güven ve desteğinin kazanılması için, örgütün eylem ve işlemlerinin açıklıkla paylaşılmasıdır. Bu nedenle genellikle, kâr amacı gütmeyen kurum ya da kuruluşların başvurduğu bir uygulama olarak bilinmektedir. Bir örgütün yürüttüğü faaliyetlerle ilgili bilgileri paylaşmasının, kamuoyunda örgütün imajına olumlu katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

19. yüzyılın sonlarına doğru ABD’de meydana gelen ölümlü iş kazaları ve grevler, sendikaların ve basının iş dünyasına ilişkin yoğun eleştirilerini beraberinde getirmiştir. Bu eleştiriler karşısında zor duruma düşen kurum sahipleri, bilinen uygulamaların (Ör: Propaganda) olumsuz imajı olumluya dönüştürmede yetersiz kaldığını düşünerek, kurumların faaliyetleri hakkında kamuoyuna açıklamalar yapan ve bilgi yayan gazetecileri görevlendirmeye başlamışlardır (Harrison, 2000, 20; Erdoğan, 2002, 356). Ivy Lee, bu amaçla görevlendirilen gazetecilerden biri olmakla birlikte halkla ilişkiler mesleğinin babası olarak bilinmektedir. Lee 1906 yılında yayınladığı ‘Prensipler Deklarasyonu’nda, basın ve halk açısından memnuniyet verici olan gerçek bilgilerin zamanında yayınlanması anlayışını benimsediğini açıklamaktadır. Bu açıklama ve hayata geçirilen uygulama, kamuyu bilgilendirme modelini ortaya çıkarmıştır (Grunig ve Hunt, 1984, 32).

Kamuyu bilgilendirme modeli, kâr amacı gütmeyen kurum ve kuruluşlar, hükümetler, eğitim kurumları ve dernekler tarafından kullanılmakla birlikte, herhangi bir ikna amaçlanmaksızın salt bilginin yayılmasını amaçlamaktadır (Varol, 2002, 62). Bu modelde doğru ve eksiksiz bilgi sunma ön plana çıkmaktadır (Peltekoğlu, 1993, 25).

2.2. Kamuyu Bilgilendirmede Seçim Beyannamelerinin Yeri ve Önemi

Siyasal seçim kampanyalarının tarihsel gelişim çizgisinde 1930’lu yıllar önemli bir yer tutar. Özellikle bu dönemde seçim kampanyalarının yaygınlaştığı ve günümüzde gelişen teknoloji sayesinde yoğunluk kazandığı görülmektedir. Kampanya tekniklerindeki en önemli değişim ise ABD’de 1952 yılında yapılan seçimlerde başarılı bir çalışma yürüten Eisenhower zamanına rastlamaktadır. Bu kampanyada, yeni reklam ve iletişim teknikleri kullanılarak çeşitli sembollerle Amerikan siyasal yaşamının geleneksel bazı özelliklerinde köklü değişikliklerin olduğu görülmektedir (Rose, 1967, 14).

Siyasal iletişimde kamuyu bilgilendirme, iletişim sürecinin tarafları açısından gün geçtikçe artan bir önem arz etmektedir. Tarafların birbirleri hakkındaki bilgi düzeyinin artmasıyla tanınırlık, bilinirlik ve bu sayede güven ortamının oluşması kolaylaşmaktadır. İletişimin temel işlevlerinden biri olan bilgi akışını sağlama, iletişimin tarafları arasındaki bilgi eksikliği ya da yeterince tanınmama kaynaklanan güven eksikliğinin giderilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Hakkında bilgi sahibi olunan, iyi ya da kötü yönleriyle tanınan bir kaynağa duyulan güven, iletişim sürecinde hakkında bilgi sahibi olunmayan yabancı bir kaynağa duyulan güvenden daha yüksek düzeyde olacaktır. Yöneten-yönetilen ilişkisinin söz konusu olduğu siyasal iletişimde, iknanın temel koşullarından biri şüphesiz kaynağın güvenilirliği, verdiği mesajları inandırıcılığı ve tanınırlık ve bilinirlik düzeyidir. Kaynağın güvenilirliği ve inandırıcılığı ise isabetli ve gerçekçi bilgileri hedef kitlesi ile paylaşmasıyla yakından ilgilidir.

Siyasal iletişimin en ön planda olduğu mecra, seçim süreçleridir. Seçim süreçleri haricindeki zamanlarda da siyasal iletişim yöntem ve araçlarından yararlanılmaktadır. Bununla birlikte siyasal aktörler, hedef kitleleri nezdinde bilinirlik ve tanınırlıklarını artırmak amacıyla

ya da belli konulara açıklık getirmek amacıyla, kamuyu bilgilendirme faaliyetlerine girişirler. Seçim beyannameleri seçim öncesinde siyasî aktörlerin hedef kitlelerini etkileme, inandırma ve ikna etmede kullandıkları en önemli araçlardan birisidir.

2.3. Toplumsal Siyasallaşma Sürecinde Seçim Beyannameleri

İnsanların siyasal değer, inanç ve tutumları zaman içerisinde oluşurken, kendisi de bu süreçte önemli bir rol oynamaktadır. Bu anlamda birey, içinde bulunduğu siyasal kültürün değer yargıları, anlayış ve davranış kalıpları çerçevesinde siyasal anlamda biçimlenmektedir. Bu süreçte bireyin, doğuştan taşımadığı değer yargıları, inançları ve tutumları bir öğrenme sürecinde zamanla gelişmektedir (Bektaş, 1996, 69).

Siyasal anlamda faaliyet gösteren aktörler açısından ise savundukları değer yargıları, düşünceler ve tutumları yaymak ve hedef kitlelerine benimsetmek, varlıklarının devamlılığı açısından gereklidir. Bu amaçlarını gerçekleştirmek için ise sıklıkla kitle iletişim araçlarını kullanırlar. Toplumsal siyasallaşma sürecinde kitle iletişim araçları giderek daha büyük bir role ve öneme sahiptir. Siyasal partiler bu çalışmalarını giderek daha yaygın bir biçimde kitle iletişim araçları ile yürütmektedir (Fidan, 2000, 37).

Seçim beyannameleri seçim sürecinde partilerin hedef kitlenin oy verme davranışını etkilemek amacıyla, ülke yönetimine ilişkin siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik plan ve programlarının farklı iletişim araçlarında kamuoyu ile paylaşıldığı yazılı metinlerdir. Bu metinler yazılı beyanlar şeklinde kamuoyuna sunulmakla beraber, iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler sayesinde zamanla farklı iletişim araçlarıyla da hedef kitlelere sunulmaktadır.

3. SEÇİM BEYANNAMELERİNİN KAMUYU BİLGİLENDİRMEDE KULLANIMI

Ülkemizde siyasal seçim kampanyalarının tarihini CHP dışında ikinci bir partinin (Milli Kalkınma Partisi) kurularak seçimlere çok partili olarak gidildiği 1945 yılına kadar götürebiliriz. Ancak bu partinin ömrü oldukça kısa olmuştur. Asıl önemli gelişme kuşkusuz CHP’den ayrılan bir grup milletvekili tarafından 7 Ocak 1946’da Demokrat Parti’nin (DP) kurulmasıdır. CHP, DP ve Milli Kalkınma Partisi 21 Temmuz 1946’da yapılan seçimlere katılmıştır. Bununla birlikte siyasal seçim kampanyalarının dönüm noktasının 14 Mayıs 1950 tarihindeki genel seçimler olduğu söylenebilir. DP’nin “yeter söz milletindir” şeklindeki sloganı daha sonra da sıkça kullanılmıştır. TBMM arşivlerinden 1960’lı yılların Adalet Partisi, Millet Partisi ve Yeni Türkiye Partisi’nin seçim beyannamelerine ulaşılabilmektedir (www.tbmm.gov.tr) ancak seçim beyannamelerinin kampanyanın bir bileşeni olarak kabul edilmesi ve basın toplantısı ile duyurulması gibi uygulamalar 2000’li yıllarda yoğunluk kazanmıştır. Bu nedenle çalışma 2000 yılı sonrasındaki genel seçimleri ve seçim beyannamelerini kapsamaktadır.

Çalışmada 2002-2016 yılları arasında gerçekleştirilen 5 genel seçim sonrasında TBMM’de temsil hakkı kazanan siyasi partilerin seçim beyannameleri önceden belirlenen konu ve temalar çerçevesinde nitel içerik çözümlemesine tabi tutulmuştur. Nitel içerik çözümlemesinde belli temaların, konuların, olguların ne şekilde ve ne sıklıkla ifade edildiği incelenir (Mayring, 2011, 116). İncelenen süre zarfında yapılan genel seçimlerin tarihleri ve mecliste milletvekilliği kazanan partiler şöyledir¹:

03 Kasım 2002	: Ak Parti – CHP
22 Temmuz 2007	: Ak Parti – CHP – MHP
12 Haziran 2011	: Ak Parti – CHP – MHP
07 Haziran 2015	: Ak Parti – CHP – MHP – HDP
01 Kasım 2015	: Ak Parti – CHP – MHP – HDP

¹ 2007 yılındaki genel seçimlere bağımsız aday olarak girip milletvekili seçilen 21 kişi, seçim sonrasında Demokratik Toplum Partisi’ne (DTP) katılmıştır. Aralık 2009’da Anayasa Mahkemesi kararıyla partinin kapatılmasından sonra 20 milletvekili yeni kurulan Barış ve Demokrasi Partisi’ne (BDP) geçerek mecliste grup kurdular. 2011 genel seçimlerine de bağımsız adaylar ile giren partinin 20 milletvekili Haziran 2014’te Halkların Demokratik Partisi’ne (HDP) katılmıştır. Mecliste temsil edilmesine rağmen 2007 ve 2011 seçimlerine parti olarak girmedikleri için seçim beyannameleri yoktur.

Seçim beyannamelerinin siyasi partilerin halkla ilişkiler faaliyetlerinde önemli bir tanıtma aracı olduğu, ancak parti politikası ve ülke iklimi başta olmak üzere çeşitli faktörlere bağlı olarak söylemsel farklara sahip olabileceklerinin ortaya konulmasını amaçlayan bu çalışma kapsamında doğruluğu araştırılan temel varsayımlar şunlardır:

1. Seçim beyannameleri siyasi partilerin halkı bilgilendirme araçlarından biridir.
2. Seçim beyannamelerindeki söylemler siyasi partilerin kendilerine dair politik ve sosyal konumlandırmalarına göre belirlenmektedir.
3. Seçim beyannamelerindeki söylemler konjonktürel farklılıklar göstermektedir.

İlk varsayım için beyannamelerde 10 üst başlık (Ekonomi – Eğitim – Sağlık – Sosyal Politikalar – Bilim&Teknoloji – Hukuk&Yargı – Siyaset&Kamu Yönetimi – Dış Politika – Kültür&Sanat&Spor – Çevre) altında siyasi partilerin kendi icraatları ve vaatleri ile ilgili bilgi verip vermediklerine bakılmıştır.

İkinci varsayım için öncelikle parti tüzükleri ve parti programları taranarak partilerin kendilerine dair politik ve sosyal konumlandırmaları çeşitli tematik ifadelerle (demokratik, laik, sosyal, hukuka saygılı, özgürlükçü, yenilikçi, inanç ve din özgürlüğüne saygılı, milli değerlere saygılı, Atatürkçü, adil/eşitlikçi) göre ortaya konulmaya çalışılmıştır. Konumlandırma için belirlenen tematik ifadelerle partilerin beyannamelerinde yer verme ağırlıkları ile yıllar içinde değişiklik olup olmadığı incelenmiştir.

Üçüncü varsayım için ise öncelikle her genel seçim öncesinde konjonktüre bağlı olarak kamuoyunda gündeme gelmiş konular mitinglerde yapılan konuşmalar ve gazete haberleri dikkate alınarak Ekonomik, Sosyal Politikalar, Politik&Toplumsal ve Dış Politika olmak üzere 4 üst başlık altında tespit edilerek toplanmıştır. Daha sonra her partinin seçim beyannamesinde bu konulara dair bilgi/ ifade olup olmadığına ve beyannameler arasında partiler ve zaman bakımından fark olup olmadığına bakılmıştır.

3.1. İncelenen Seçim Beyannamelerinin İçerik ve Genel Özellikleri

Seçim beyannameleri incelendiğinde Ak Parti'nin 2002'de 138 sayfa, 2007'de 254 sayfa, 2011'de 298 sayfa, 2015'te 290 ve 380 sayfadır. CHP'nin 2002'de 65 sayfa, 2007'de 73 sayfa, 2011'de 70 sayfa, 2015'te 109 ve 203 sayfadır. MHP'nin 2007'de 130 sayfa, 2011'de 205 sayfa, 2015'te 257 ve 269 sayfadır. HDP'nin ise ikisi de 31 sayfadır. Bu rakamlardan beyannamelerin giderek daha uzun ve geniş tutulduğuna dair bir sonuç çıkarmak mümkündür. Bu durum partilerin beyannameleri kamuya bilgilendirmede daha önemli bir araç olarak görmeye başladıkları şeklinde yorumlanabilir. Zira geçmiş yıllardaki beyannamelerde birkaç cümle ile yer verilen çevre, kültür-sanat, kentleşme, ulaşım, turizm gibi konuların daha sonraki dönemlerde alt başlıkların da eklendiği daha uzun bölümler halinde ele alındığı görülmektedir. Tüm beyannamelerde partilerin logoları ve o seçimlerdeki temel sloganlarına yer verilmektedir. Beyannamelerin başında partinin genel başkanının imzasıyla partinin temel politikaları, genel seçimde öne çıkarttığı başlıklar ve seçimin önemine dair birkaç sayfalık Önsöz ya da Sunuş bölümleri bulunmaktadır. Bu bölümü müteakip ana başlıklar ve alt başlıklar halinde partinin icraat ve vaatleri anlatılmaktadır. Ana başlıklar standart ve aynı sırada olmayıp seçimlerde parti tarafından öne çıkarılan konulara daha öncelikle yer verildiği görülmektedir. Örneğin ekonomi Ak Parti'nin 2002 beyannamesinde 6. ana başlıkken sonraki tüm beyannamelerde 2. ana başlıktır. Yeni anayasa, 2007 beyannamesinde “Demokrasi ve Hukuk Devleti” ana başlığının bir alt başlığı olarak yer alırken 2015 beyannamesinde “Demokratikleşme ve Yeni Anayasal Sistem” şeklinde ana başlığa taşınmıştır. CHP'nin 2007 beyannamesinde “Laiklik” bir ana başlık olarak yer alırken sonrakilerde alt başlığa çekilmiştir. MHP'nin seçim beyannamelerinin açılışı aynı konu ile yapılırken üst başlık olarak 2007 ve 2011'de “Çağrı Türkçe Okumak” tercih edilirken 2015 yılında “Çağın Dinamiklerine Milli Bakış” olarak değiştirilmiştir. Ekonomi, sosyal güvenlik, kamu yönetimi, eğitim, sağlık, istihdam, kadın, gençlik tüm beyannamelerde yer alan ortak konular olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.2. Genel Seçimler Öncesi Dünya ve Türkiye İklimi

Çalışmanın ele aldığı süre içerisinde seçim beyannamelerindeki vaat ve söylemlere etki eden çok çeşitli olaylar meydana gelmiştir ancak sürenin uzunluğu da dikkate alınarak beyannamelerin söylemine konjonktürel olarak etkide bulunan politik, sosyal ve ekonomik alanlarda yaşanan önemli olayların hatırlatılması ile yetinilecektir.

3.2.1. (3 Kasım 2002 Seçimleri)

3 Kasım 2002 seçimlerine gidilirken ülke yönetiminde 28 Mayıs 1999-18 Kasım 2002 tarihleri arasında görev yapan DSP–MHP–ANAP koalisyonunda kurulan 57. Cumhuriyet Hükümeti (5. Ecevit Hükümeti) bulunmaktaydı. Bu hükümetin döneminde 2000 yılında Türkiye'nin ilk kez asker ya da politikacı olmayan cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer 10. Cumhurbaşkanı olarak seçilmiş ve 2007 yılına kadar bu görevde kalmıştır.

Dönemin ekonomik ve sosyal yaşamında 1999 yılında Marmara ve Bolu'da meydana gelen iki büyük depremin olumsuz sonuçlarının hâkim olduğunu söylemek mümkündür. Depremlerde yaşanan büyük can, mal ve işgücü kayıpları, uzunca bir süre ekonomik anlamda olumsuz sonuçlar doğurmuş, daha sonra kentsel dönüşüm konusunu gündeme taşımıştır. Ayrıca 2001 yılında yaşanan siyasî krizin ekonomik krize dönüşmesi ve bazı bankalara el konulması dönemin ekonomik ve sosyal karakteri üzerinde etkili olmuştur. Bu dönemde terör olayları ülkemizin doğu ve güneydoğusunda devam etmektedir. Dış politikadaki en önemli gündem maddelerinden biri 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'deki İkiz Kuleler'e düzenlenen uçaklı terör saldırısının çok sayıda can kaybına yol açmasıdır. Bu gelişme ile birlikte terörün uluslararası boyutu bir kez daha dünya gündemine de yerleşmiştir. Dış politikada öne çıkan bir başka konu ise Kıbrıs'tı. Adını, planı ortaya atan Birleşmiş Milletler eski genel sekreteri Kofi Annan'dan alan Annan Planı, Türk ve Rum kesimleri halinde bölünmüş Kıbrıs Adası'nın bağımsız bir devlet olarak birleştirilmesini öneriyordu. Nisan 2004'te adada yapılan referandumlar neticesinde Türk tarafından % 64,91 oranında kabul gördüğü halde Rum oylarının % 75,38'i red şeklinde olduğundan hayata geçirilememiştir. Ayrıca 3 Ekim 2005 tarihinde Türkiye'nin AB'ye katılma müzakereleri başlatıldı. Türkiye'nin Avrupa Birliği konusunda en çok yol aldığı 2007 yılında 5 başlık açıldı.

2001 yılında kapatılan Fazilet Partisi'nin yerine iki parti kurulacağı ve parti içindeki ayrılık söylentileri iç politikada gündeme gelmeye başlamıştır. 57. Hükümet'in, ardı ardına gelen istifalarla yıkılmasının ardından 3 Kasım 2002 tarihinde genel seçim kararı alınmış, bu seçimlerden 14 Ağustos 2001 tarihinde kurulan ve o yıllarda genç bir parti olan Ak Parti birinci parti olarak çıkmıştır. CHP ise Ak Parti ile birlikte meclise girebilen diğer parti olmuştur.

3.2.2. (22 Temmuz 2007 Seçimleri)

3 Kasım seçimlerinin ardından 58. Cumhuriyet Hükümeti, Abdullah Gül başkanlığında Ak Parti tarafından kuruldu. Abdullah Gül'ün istifasının ardından ise 2003 Mart'ında Recep Tayyip Erdoğan tarafından 59. Cumhuriyet Hükümeti kuruldu. Bu hükümet döneminde AB ile müzakereler ve olumlu ilişkiler kurulmuş ve bu çerçevede ekonomik, sosyal ve hukukî anlamda bir takım köklü düzenlemeler yürürlüğe konulmuştur. Siyasal alanda, uzun bir süredir ilk kez tek parti iktidarıyla birlikte, planlanan reformlar ve düzenlemelerin işlerliği ve işlevselliği kolaylaşmıştır. Bu dönemde dış politikada yaşanan en önemli gelişme ABD ordusunun, Saddam Hüseyin yönetimindeki Irak'a girerek bu rejime son vermesi olmuştur. Bu olay daha sonraki dönemde Irak'ın yeniden imarı ve siyasal yapılanması bakımından ülkemiz gündeminde önemli bir yer işgal etmiştir.

Yine aynı dönemde 2004 yılında gerçekleştirilen yerel seçimlerde de Ak Parti birinci parti olarak çıkmıştır. 2004 yılında Sakarya'da meydana gelen ve 36 kişinin ölümüyle sonuçlanan tren kazası, ulaştırma ve iş güvenliği konusundaki endişeleri gündeme taşırken, 1 Ocak 2005 tarihi itibarıyla Türk Lirası'ndan altı sıfır atılmıştır. Bu dönemde gerçekleştirilen özelleştirmeler muhalefetin de yoğun tepkisine neden olmuştur.

2007 yılının Nisan ayında, süresi dolan Ahmet Necdet Sezer yerine, Ak Parti'nin adayı olarak Abdullah Gül açıklanmıştır. Seçim öncesinde gündeme gelen lâiklik vurgusu başta Genelkurmay tarafından dile getirilmiş ve çeşitli yerlerde Cumhuriyet Mitingleri adı verilen gösteriler düzenlenmiştir. 22 Temmuz 2007 tarihinde gerçekleştirilen seçimler sonucunda Ak Parti, CHP ve MHP ile 27 milletvekili de bağımsız olarak meclise girmiştir.

3.2.3. (12 Haziran 2011 Seçimleri)

2007 yılındaki seçimlerin sonucu, Ak Parti açısından istikrarın devamlılığı, CHP açısından oy kaybı olarak yorumlanırken; MHP açısından da bir dönem aranın ardından meclise girebilmenin sevinci olarak görülmektedir. Ak Parti'nin, 2002–2007 arasında beş yıllık tek parti iktidarında AB'ye uyum sürecinde gerçekleştirilen reformların seçmen tarafından olumlu karşılandığı seçim sonuçlarına da yansımaktadır. 2011 genel seçimleri, Ak Parti'ye ikinci kez tek başına iktidarın yolunu açmıştır.

Bu dönemde AB'ye uyum süreci doğrultusunda temel hak ve özgürlükler, ekonomik, hukukî ve siyasal anlamda iktidar eliyle yürütülen reform süreci, muhalefetin yoğun ilgi ve aynı zamanda eleştirileri ile karşılanmıştır. Terörle mücadele, özelleştirme, eğitim reformu, başörtüsü gibi konular dönemin muhalefet açısından güncelliğini koruyan konuları arasındadır. Bu süreçte ekonomik ve sosyal açıdan cereyan eden en önemli olaylardan biri şüphesiz ABD'de yaşanan Mortgage krizidir. Bu olay sonuçları bakımından küresel bir ekonomik krize dönüşerek, ülkemizi de etkilemiştir.

3.2.4. (7 Haziran 2015 Seçimleri)

2011 seçimlerinden de birinci parti olarak tek başına hükümet kurma çoğunluğunu elinde bulundurarak çıkan Ak Parti, Türkiye Cumhuriyeti'nin 61. Hükümeti'ni kurmuştur. Bu dönemde terör olayları gündemdeki yerini korurken; Ergenekon Davası kapsamında ordu içerisinde görevden alma ve tutuklamalar, Genelkurmay Başkanı'nın istifası, Van depremi, Japonya'da meydana gelen deprem ve ardından Tsunami, Arap Baharı ve Usame Bin Ladin'in öldürülmesi gibi olaylar gündemin diğer başlıklarını oluşturmaktadır.

Bu dönem, en az ülke içindeki gelişmeler kadar yurtdışında meydana gelen olayların da yerel gündemi etkilediği bir zaman dilimi olarak dikkat çekmektedir. 2011 yılı içerisinde Arap Baharıyla birlikte Mısır ve Libya'da iç karışıklıklar sonucunda hükümetlerin devrilmesi ve Suriye'de çıkan karışıklıklar Ortadoğu'da gergin bir hava estirmeye başlamıştır.

2013 yılının sonlarında meydana gelen 17–25 Aralık olaylarında, dönemin başbakanı ve yüksek düzeydeki bürokratlarının telefonlarının dinlendiğinin ve çok özel devlet sırlarının açıkça paylaşıldığının ortaya çıkması, emniyet ve daha birçok resmî kuruma olan güvenin sorgulanmasını da beraberinde getirmiştir. Yine bu dönemde ülkemizin çeşitli yerlerinde meydana gelen kazalarda işçilerin hayatını kaybetmesi, iş sağlığı ve güvenliği konusundaki endişeleri bir kez daha gündeme taşımıştır. Bu dönemde, Suriye'de devam eden iç karışıklıklar neticesinde ülkemizin güneydoğusundaki bazı illere isabet eden patlayıcılar halkta paniğe ve huzursuzluğa yol açarken, ülkelerindeki savaş ve karmaşa nedeniyle Türkiye'ye kaçan ve birçoğu ülkemize yerleşen Suriyeliler sosyal ve kültürel birçok tartışma ve kaygının fitilini ateşlemektedir.

3.2.5. (1 Kasım 2015 Seçimleri)

1 Kasım 2015 Seçimleri, haziran ayında yapılan seçimin ardından bir hükümet kurulamaması sonucunda gerçekleştirilmiştir. Bu seçimler öncesinde özellikle sivil vatandaşların yoğun bir biçimde hedef alındığı ve kırsaldan ziyade büyük şehirlerin seçildiği kanlı terör eylemleri ülke gündeminin birinci sırasına yerleşmiştir. Bu dönemde ülkemizin güneydoğusunda birçok ilde, artan terör eylemleri nedeniyle sokağa çıkma yasağı ilan edilmiş, Suruç/Şanlıurfa, Hakkâri ve Ankara'da çok sayıda vatandaşımızın can kaybıyla sonuçlanan terör eylemleri yaşanmıştır.

4. BULGULAR ve TARTIŞMA

Çalışma kapsamında 4 partinin parti tüzükleri ve programları ile Ak Parti ve CHP'nin 5'er adet, MHP'nin 4 adet ve HDP'nin 2 adet olmak üzere toplam 16 seçim beyannamesi incelenmiştir. Bu çalışma, partilerin beyannamelerdeki yazılı beyan ve ifadeleri üzerinden yapılan nitel ve tanımlayıcı bir araştırmadır. Partilerin herhangi bir konudaki siyasi görüşlerinin açıklanması, savunulması ya da reddedilmesi amacı taşımamaktadır. Bu nedenle örneklerde, kişi ya da kurum adı geçen yorum ve eleştirilere yer verilmemiştir. Ayrıca sosyal konular arasında net sınırlar çizilmesinin mümkün olmadığı da dikkate alınarak birden fazla başlıkla ilgili kabul edilebilecek ifadelerin bir kez sayılmasına dikkat edilmiştir. Örneğin hem sosyal politikalar hem de hukuk başlıklarını ilgilendiren kadınlara pozitif ayrımcılık ile ilgili bir ifade, beynamede hangi konu kapsamında yer verilmişse aynı başlık altında sayılmıştır. Aynı cümle ya da maddede farklı bir bilgi ya da vaat olması durumunda da farklı bir ifade olarak kabul edilerek sayılmıştır.

4.1. Seçim Beyannamelerinde Halkı Bilgilendirme

Seçim beyannamelerinin halkı bilgilendirmede temel araçlardan biri olduğunun ortaya konulması amacıyla partilerin 2002-2016 yılları arasındaki seçim beyannamelerinde bilgi verilen ya da vaatte bulunulan üst başlıklar ile bu başlıklara dair temel konu ve temalar incelenmiştir.

Tablo 1: Halkı Bilgilendirmede Temel Konular

	AK PARTİ						CHP						MHP					HDP		
	2002	2007	2011	2015 H	2015 K	T	2002	2007	2011	2015 H	2015 K	T	2007	2011	2015 H	2015 K	T	2015 H	2015 K	T
Ekonomi	38	46	49	53	53	239	27	23	28	34	35	147	23	38	42	42	145	7	8	15
Eğitim	23	27	29	31	31	141	12	17	21	26	26	102	15	27	26	26	94	15	15	30
Sağlık	19	27	32	33	33	144	13	14	19	24	24	94	17	26	24	24	91	5	6	11
Sosyal Politikalar	27	44	47	55	55	228	28	32	33	37	37	167	19	23	27	27	96	18	19	37
Bilim& Teknoloji	9	22	23	34	34	122	7	11	17	21	21	77	17	18	17	17	69	4	5	9
Hukuk& Yargı	21	28	34	49	49	181	17	18	21	31	31	118	16	18	36	37	107	7	8	15
Siyaset& Kamu Yönetimi	33	38	44	57	57	229	19	14	22	27	28	110	19	19	28	29	95	9	9	18
Dış Politika	19	23	27	36	39	144	21	20	22	24	24	111	13	13	29	30	85	9	11	20
Kültür& Sanat& Spor	7	20	28	36	36	127	20	22	24	23	23	112	19	20	21	21	81	14	14	28
Çevre	5	19	22	26	24	96	12	14	13	17	16	72	12	12	13	13	50	11	12	23

Tablo 1'de görüleceği üzere incelenen beyannameler çerçevesinde, partilerin halkı bilgilendirmede öne çıkardığı başlıkların ilk 3 sırasında Ak Parti'de Ekonomi, Siyaset&Kamu Yönetimi ve Sosyal Politikalar; CHP'de Sosyal Politikalar, Ekonomi ve Hukuk&Yargı; MHP'de Ekonomi, Hukuk&Yargı ve Sosyal Politikalar; HDP'de Sosyal Politikalar, Eğitim ve Kültür&Sanat&Spor gelmektedir. Ak Parti, CHP ve MHP'nin en az bilgi verilen başlığı Çevre iken; HDP'nin en az bilgi verilen başlığı Bilim&Teknolojidir.

Ak Parti'nin ekonomi ile ilgili vaatleri arasında 2002 yılında Ekonomi Bakanlığı kurulması, enflasyonun tek haneli rakamlara indirilmesi, kamu bankalarının yeniden yapılandırılması; 2007 yılında kamu alt yapı yatırımlarında özel sektör katılımını yatırımlarının teşvik edilmesi,

ekonomik dönüşüm için gerekli yasal düzenlemelerin tamamlanması; 2011 yılında Gayri Safi Yurtiçi Hasıla büyüklüğü bakımından Türkiye'nin dünyanın ilk 10 ekonomisi arasına girmesi, ihracatın 500 milyar dolara çıkarılması, Hazine'ye ait taşınmazların kullanıma açılması; 2015 yılında ise ithalata bağımlılığın azaltılması için dönüşüm programının uygulanması ve Borsa İstanbul bünyesinde Özel Sermaye Platformu kurulması bulunmaktadır. Siyaset&Kamu Yönetimi ile ilgili vaatler arasında 2002 yılında kamu yönetimi sistemimizin çağdaş yönetim anlayışına uygun bir şekilde dönüştürülmesi, seçim barajının yeniden düzenlenmesi, Bilgi Edinme Hakkı Kanunu çıkarılması; 2007 yılında Belediye Kent Konseylerinin kurulması; 2011 yılında Avrupa Kentsel Şartı kapsamında gerekli mevzuat düzenlemelerinin yapılması; 2015 yılında seçilme yaşının 18'e indirilmesi, yerel yönetimlerin e-devlete entegre edilmesi, Başbakanlık BİMER'in yeniden yapılandırılması yer almaktadır. Sosyal Politikalar alanında ise 2002 yılında gelir dağılımı bozuk olan kesimlerin eğitim ve sağlık gibi sosyal hizmetlerden faydalanmasına öncelik verilmesi, inşaat sektörünün canlandırılması; 2007 yılında vergi ve sosyal güvenlik ile ilgili hizmetlerin kalitesinin artırılması; 2011 yılında İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nun çıkarılması, AB standartları ve ILO normlarına uygun bir çalışma hayatının geliştirilmesi; 2015 yılında ise Kadın Girişimciliği Programının hazırlanması, okul saatlerinin çalışma saatleriyle uyumlu hale getirilmesi, Sosyal Yardım Kanunu çıkarılması, İş Sağlığı ve Güvenliği Eylem Planının hayata geçirilmesi gibi vaatler bulunmaktadır. Diğer başlıklarla ilgili de eğitim ve sağlıkta özel teşebbüsün desteklenmesi, zorunlu eğitimin süresinin 12 yıla çıkarılması, aile hekimliğinin ülke genelinde geliştirilmesi, e-devlet uygulamasının yaygınlaştırılması, Ar-Ge ve yenilik faaliyetlerini özel sektör odaklı olacak şekilde artırılması, ihtisas mahkemeleri kurulması, kültür merkezi bulunmayan illerde kültür merkezleri inşa edilmesi, gençler için Sanat Evleri kurulması, nükleer enerji santrali kurulması, Avrupa Birliği Çevre Müktesebatı'na uyum çalışmaları tamamlanması gibi vaatler bulunmaktadır.

CHP'nin Sosyal Politikalar ile ilgili vaatleri arasında 2002 yılında ulusal sosyal güvenlik sistemini tek çatı altında yapılandırılması; 2007 yılında kamu çalışanlarına grevli toplu sözleşme hakkı tanınması; 2001 yılında Temel İş Yasası çıkarılması, tüm vatandaşların sosyal devlet güvencesi altına alınması; 2015 yılında 16 milyon kişiye sosyal destek sağlanması bulunmaktadır. Ekonomi alanındaki vaatleri arasında 2002 yılında uzmanlaşmış sanayi bölgeleri kurulması, mikro kredi uygulamasının yaygınlaştırılması; 2007 yılında cari açığın GSYH'ye oranının %4'e ve enflasyon %5'e indirilmesi; 2011 yılında kişi başına gelirin AB ortalamasının % 85'ini yakalaması, her yıl ortalama 800 bin kişiye istihdam yaratılması ile 2015 yılında yıllık ortalama büyüme hızının % 6'ya çıkarılması ve işsizliğin % 5'in altına indirilmesi yer almaktadır. Hukuk&Yargı alanında 2002 yılında adalet ve yargı reformu ile ülkemizin taraf olduğu uluslararası anlaşmaların ülke hukukuna yansıtılması; 2007 yılında AB standartlarına uygun adli kolluk oluşturulması, halkın bilgi edinme hakkından en geniş biçimde yararlanmasına olanak sağlanması; 2011 yılında Anayasa Mahkemesi'nin yeniden düzenlenmesi; 2015 yılında İnsan Hakları Ulusal Denetim Kurumu kurulması ile kadınlara yönelik şiddeti ağır suçlar kapsamına alacak şekilde Türk Ceza Kanunu'nda gerekli değişikliklerin yapılması bulunmaktadır. Diğer alanlarda ise zorunlu eğitimin 12 yıla çıkarılması, sözleşmeli öğretmenlik uygulamasının kaldırılması, herkesin Ulusal Sağlık Sigortası kapsamına alınması, yeni yatırımlarda çevre dostu yeni teknolojilere öncelik verilmesi, Girişimcilik Bakanlığı kurulması, bakanlık sayısının azaltılması, milletvekili dokunulmazlığının kaldırılması, seçilme yaşının 21'e indirilmesi, memurların siyasi partilere üye olma yasağının kaldırılması, seçim barajının kaldırılması, personel rejiminin yeniden düzenlenmesi, ekolojik tarımın desteklenmesi, kişi başına düşen yeşil alan miktarının Avrupa standartlarına çıkarılması, UNESCO Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi'nin imzalanması, Sanat Yasası hazırlanması, tüm spor federasyonlarına özerklik sağlanması ile Türkiye Spor Konseyi kurulması gibi vaatlere yer verilmiştir.

MHP'nin Ekonomi alanındaki vaatleri arasında 2007 yılında milli bir Ekonomi Programı hazırlanması ve uygulanması, Ekonomi Bakanlığı kurulması; 2011 yılında özelleştirmenin blok satış yerine halka arz yoluyla yapılması, Ekonomik ve Mali İşler Yüksek Kurulu oluşturulması;

2015 yılında ise Türkiye’nin dünyada ilk 10 ekonomi arasına sokulması yer almaktadır. Hukuk&Yargı alanındaki vaatler arasında 2007 yılında ihtisas mahkemeleri ve bölge adliye mahkemeleri kurulması; 2011 yılında yargısal işlemlerin hızlandırılması da bulunmaktadır. Sosyal Politikalar alanında ise 2007 yılında kamuya ait atıl arazilerden kullanılabilir olanların, tarımsal üretim ve istihdam amaçlı olarak işsiz ve yoksul vatandaşlara tahsis edilmesi, esnek çalışmanın uygulamaya konulması; 2011 yılında muhtaç durumdaki işsiz aile reislerine iş sağlanması; 2015 yılında evi olmayan muhtaç ailelere sosyal konut sağlanması gibi vaatler bulunmaktadır. Diğer başlıklarla ilgili ise zorunlu eğitimin 12 yıla çıkarılması, özel üniversite kurulmasının teşvik edilmesi, üniversite giriş sınavın kaldırılması, aile hekimliği uygulamasının yaygınlaştırılması, Bilim, Teknoloji ve İletişim Bakanlığı kurulması, Türk Dünyası Bilim ve Teknoloji Veri Tabanı oluşturulması, bakanlık sayısının 21 ‘e düşürülmesi, personel rejiminin yeniden düzenlenmesi, Milli Kültür Endüstrisi kurulması, geleneksel sporların geliştirilmesi, yatırımlarda çevre dostu teknoloji kullanımının teşvik edilmesi, çevre ihtisas mahkemeleri kurulması gibi vaatler sayılmıştır.

HDP’de Sosyal Politikalar alanında ev işçilerine sosyal güvence için teşvik verilmesi, tüm yasal mevzuatın LGBTİ’lerin eşit yurttaşlar olduğu kabulü ve saldırılara karşı korunması ilkesiyle düzenlenmesi, kâr amacı gütmeyen kooperatif gibi mekanizmaların kuruluş ve işleyişlerinin kolaylaştırılması; Eğitim alanında eğitimin çok dilli ve ücretsiz sağlanması, derslik sayısının 2 katına çıkarılması, eğitim sisteminin toplum ve doğayla bütünleşik ve ekolojiyi temel alarak yeniden yapılandırılması; Kültür&Sanat&Spor alanında ise Kültür Bakanlığı bünyesinde Türkiye Sanat Meclisi oluşturulması, Devlet Sanatçılığı kurumunun kaldırılması, amatör sporların desteklenmesi gibi vaatler bulunmaktadır. Diğer alanlarda vaatler arasında ise mülkü olmayan kiracılara 250 TL kira desteği verilmesi, asgari ücretten vergi alınmaması, sağlık hizmetleri için prim uygulamasına son verilmesi, savcıların çalışma bürolarının adliye binaları dışında ayrı bir kamu binasında oluşturulması, savcılığa bağlı adli kolluk teşkilatı oluşturulması, seçim barajının kaldırılması, milletvekili dokunulmazlıklarının kaldırılması, hayvanların ticari amaçlı deneyler ve gösteri amaçlı etkinliklerde kullanılmasının önlenmesine yer verilmiştir.

4.2. Seçim Beyannamelerinde Kimliksel Söylem

Seçim beyannamelerindeki söylemleri etkileyen temel öğelerden biri parti kimliği ve konumlandırmasıdır. Parti kimliğinin etkisini anlayabilmek amacıyla ilk aşamada parti tüzükleri ve parti programları incelenerek parti konumlandırmaları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Parti tüzükleri ve programları, partilerin ad ve amblem gibi şekilsel özelliklerinin yanı sıra üyelik şartları, kuruluş amaçları, temel değerleri, yönetim teşkilatı ve organları gibi konularda bilgiler içeren temel birer yasal belgedir. Siyasi Partiler Kanunu’na göre siyasi parti kurulabilmesi için gerekli belgeler olan tüzük ve programlarda yer verilen temel değer ve tanımların parti politikalarında çok önemli bir yeri vardır. Siyasi partilerin her türlü seçim hazırlığı ve propaganda faaliyetlerini doğrudan etkiler ve temel çerçevesini çizerler. Bu bakımdan partilerin kendilerini nasıl konumlandırmaları, parti kimliğinin temel kaynağı ve dayanağı sayılabilecek parti tüzükleri ve programları üzerinden değerlendirilmiş ve bu belgelerde partilerin kendilerini tanımlarken ya da temel değerleri ve politikalarını açıklarken kullandıkları temaların sıklığına bakılmıştır. Parti kimliğine dair temalar, klasik sağ/sol karşıtlığından daha geniş bir çerçevede belirlenmeye çalışılmıştır.

Tablo 2’de, her parti için ilk sütun, bir temanın tüzük ve programlarda parti kimliğini ifade edecek bir argüman olarak kullanım sıklığı sayısı (K.S.) göstermektedir. Toplam 11 tema içinde her temanın, tüzük ve programlarda kullanım sıklığı bakımından kaçınıcı sırada yer aldığı ikinci sütunda; beyannamelerde kullanım sıklığı bakımından kaçınıcı sırada yer aldığı ise üçüncü sütunda belirtilmiştir.

Tablo 2: Parti Tüzük ve Programlarındaki Kimliksel Tanım ve Temalar

	AK PARTİ			CHP			MHP			HDP		
	K.S.	Sıra	Sıra	K.S.	Sıra	Sıra	K.S.	Sıra	Sıra	K.S.	Sıra	Sıra
Demokratik / demokrasiye inanan	20	2.	1.	22	3.	1.	15	5.	5.	27	1.	1.
Laik / laikliğe bağlı	7	9.	9.	26	1.	3.	3	10.	4.	1	9.	10.
Sosyal / sosyal devlet anlayışına önem veren	15	5.	6.	21	4.	5.	16	4.	8.	4	7.	6.
Hukuk devletine / hukukun üstünlüğüne inanan	19	3.	3.	20	5.	4.	21	2.	3.	2	8.	7.
Özgürlükçü / temel hak ve özgürlüklere saygılı	23	1.	2.	23	2.	2.	9	8.	9.	12	4.	4.
Yenilikçi / yeniliğe açık	3	11.	10.	14	7.	10.	3	11.	11.	1	10.	9.
İnanç, din, vicdan özgürlüğüne saygılı	9	6.	5.	9	11.	12.	14	6.	6.	11	5.	5.
Milli kültüre / değerlere saygılı	9	7.	7.	2	12.	11.	22	1.	1.	0	12.	12.
Milli birlik ve bütünlüğe önem veren	4	10.	8.	1	13.	13.	12	7.	7.	0	13.	13.
Atatürkçü / Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı	3	12.	12.	12	8.	6.	1	12.	12.	1	11.	11.
Adalet inanan / adil	17	4.	4.	11	9.	7.	19	3.	2.	6	6.	8.
Eşitlikçi / eşitlikten yana	9	8.	11.	19	6.	8.	7	9.	10.	13	3.	2.
Emek / emekçiden yana	0	13.	13.	10	10.	9.	0	13.	13.	14	2.	3.

Parti tüzük ve programlarına dair Tablo 2’de de görüleceği üzere parti tüzük ve programlarında; Ak Parti tarafından en fazla kullanılan tema “özgürlükçü / temel hak ve özgürlüklere saygılı”, hiç kullanılmayan tema ise “emek / emekçiden yana”; CHP tarafından en fazla kullanılan tema “laik / laikliğe bağlı”, en az kullanılan tema ise “milli birlik ve bütünlüğe önem veren”; MHP tarafından en fazla kullanılan tema “milli kültüre / değerlere saygılı”, hiç kullanılmayan tema ise “emek / emekçiden yana”; HDP tarafından en fazla kullanılan tema “demokratik / demokrasiye inanan” ve hiç kullanılmayan temalar ise “milli kültüre / değerlere saygılı” ve “milli birlik ve bütünlüğe önem veren” şeklindedir. Tablo incelendiğinde temaların sırası bakımından partilerin tüzük ve programları ile beyannameler arasında bir paralellik bulunduğu dikkate çekmektedir. Tüzük ve programlarda ilk 3 sırada yer alan temalar beyannamelerde de ilk 3 içinde bulunmaktadır. Parti programları, beyannamelerdeki kimliksel söylemi de büyük oranda belirlemektedir.

Partilerin tüzük ve programlarında en fazla üzerinde durdukları ilk 3 tema, parti kimliğinin öne çıkan öğeleri olarak kabul edilmiştir. Seçim beyannamelerindeki kimliksel söyleme dair analizin ikinci aşamasında partilerin bu temaları beyannamelere hangi ağırlıkta ve nasıl yansıttıkları incelenmiştir. Öncelikle her partinin en fazla tercih edilen ilk 3 kimliksel temasının her beyannamede ayrı ayrı kullanım sayıları belirlenmiştir. Daha sonra yıllar içinde beyannamelere yansıyan bir değişim olup olmadığına bakılmıştır. 2015 yılındaki iki seçim arasında kısa bir süre bulunduğu için beyannamelerde önemli bir farklılık göze çarpmamaktadır. Bu bakımdan kimliksel söyleme dair ifadeler de büyük oranda birbirinin tekrarıdır. Ancak partilerin beyannamelerde aynı ifadelere yer vermesi bu öğelere verdikleri önemi gösterdiği için 2015 yılındaki beyannameler de ayrı ayrı ele alınmıştır.

Tablo 3: Seçim Beyannamelerinde Kimliksel Söylem

		2002	2007	2011	2015-H	2015-K	Toplam
AK PARTİ	Özgürlükçü / temel hak ve özgürlüklere saygılı	11	19	9	24	24	87
	Demokratik / demokrasiye inanan	19	14	15	22	23	93
	Hukuk devletine / hukukun üstünlüğüne inanan	13	16	8	13	12	62
CHP	Laik / laikliğe bağlı	8	10	11	7	6	42
	Özgürlükçü / temel hak ve özgürlüklere saygılı	5	5	14	16	17	57
	Demokratik / demokrasiye inanan	8	6	17	18	20	69
MHP	Milli kültüre / değerlere saygılı	–	22	24	21	21	88
	Hukuk devletine / hukukun üstünlüğüne inanan	–	13	21	23	225	82
	Adalet inanan / adil	–	14	19	27	27	87
HDP	Demokratik / demokrasiye inanan	–	–	–	31	34	65
	Emek / emekçiden yana	–	–	–	16	17	33
	Eşitlikçi / eşitlikten yana	–	–	–	26	29	55

Tablo 3’te görüleceği üzere, Ak Parti, incelenen 5 seçim beyannamesinde kimliksel söyleminin ilk teması olan “Özgürlükçü / temel hak ve özgürlüklere saygılı”ya toplam 87, ikinci teması olan “Demokratik / demokrasiye inanan”a 93 ve üçüncü teması olan “Hukuk devletine / hukukun üstünlüğüne inanan”a 62 ifadeye yer vermiştir. Beyannamelerde en fazla yer verilen “Demokratik / demokrasiye inanan” temasına dair örnekler incelendiğinde partinin kendisini “demokratik, muhafazakâr, yenilikçi ve çağdaş (2002)”, “cumhuriyetin ve demokrasinin teminatı (2007)” olarak tanımladığı, “Türkiye’nin demokrasi açığını kapatmanın (2011)” partinin varlık nedenlerinden biri olarak sayıldığı görülmektedir. En fazla yer verilen 2. tema olarak “Özgürlükçü / temel hak ve özgürlüklere saygılı” ise beyannamelerde “Uluslararası sözleşmelerle güvence altına alınan temel hak ve özgürlüklerin eksiksiz olarak hayata geçirilmesini savunan (2007) Ak Parti, “farklı yaşam tarzlarına saygılı, özgürlükçü bir partidir (2015)” şeklinde kimliksel söyleme yansımaktadır. Üçüncü tema ise “hukukun üstünlüğüne dayalı yönetim anlayışının teminatı (2002)” olarak tanımlanan partinin temel prensiplerinden biri olarak “özgürlüklerin güven içinde ve hukukun üstünlüğü çerçevesinde yaşanması (2011)” ifadelerinde görülmektedir.

CHP’nin incelenen 5 seçim beyannamesinde kimliksel söyleminin ilk teması olan “Laik / laikliğe bağlı”ya 42, ikinci teması olan “Özgürlükçü / temel hak ve özgürlüklere saygılı”ya 57 ve üçüncü teması olan “Demokratik / demokrasiye inanan”a ise 69 ifadeye yer verilmiştir. En sık kullanılan tema olarak Demokratik/demokrasiye inanan” beyannamelerde “Varlık nedenimiz herkese eşit mesafede duran demokratik ve laik cumhuriyettir (2002)”, “Atatürk ilke ve devrimlerine, laik demokratik Cumhuriyetin değer kurumlarına sahip çıkan (2007)” CHP “özgürlükçü ve çoğulcu demokrasiyi tesis etmeyi hedeflemektedir (2015)” şeklinde ifadelerle yansımaktadır. İkinci tema ise “CHP özgürlükçüdür: CHP’nin anlayışına göre özgürlük, insan kişiliği ve düşüncesinin, insan yetenekleri ve yaratıcılığının gelişebilmesi için temel koşuldur.” şeklinde ilk kez 2011 yılı beyannamesinde kullanılmış ve daha sonra 2015 yılındakilerde de aynı şekilde yer almıştır. Son temaya ise “Laiklik ve inanç özgürlüğü korunacak ve geliştirilecektir (2007)” ve “CHP, tüm inançlar arasında eşitliği sağlayan laiklik ilkesini savunmaktadır (2015)” gibi ifadelerle tüm beyannamelerde yer verilmiştir.

MHP incelenen 4 seçim beyannamesinde kimliksel söyleminin ilk teması olan “Milli kültüre / değerlere saygılı”ya 88, ikinci teması olan “Hukuk devletine / hukukun üstünlüğüne inanan”a 82 ve üçüncü teması olan “Adaletle inanan / adil”e 87 ifadede yer vermiştir. Partinin kimliksel söyleminin ilk unsuru olan “Milli kültüre / değerlere saygılı” tüm beyannamelerde MHP, “milli ve manevî değerlerimizi özümsemiş nesiller yetiştirilmesini; kültürel ve ahlaki yozlaşmanın giderilmesi için, milli ve manevi değerlerden beslenen, birlik ve bütünlüğümüzü güçlendirici politikaların uygulanmasını (2007)”, “millî kültür değerlerinin millete tanıtılması ve benimsetilmesini sağlayacak çalışmalar yapılmasını (2011)” ve “Türkiye’nin milli ve manevi değerlerinin ortak payda olarak kabul edildiği bir siyaset anlayışının hâkim kılınmasını hedeflemektedir (2015)” gibi ifadelerle vurgulanmaktadır. İkinci ve üçüncü temalar ise “İnsan hak ve hürriyetleri, hukukun üstünlüğü ve adalet gibi değerler, Türk milliyetçiliğinin ilk ve temel adımları ve Milliyetçi Hareket Partisi’nin temel referanslarıdır (2007)”, “hukukun üstünlüğünü ve adaleti her alanda hâkim kılmak Türk milletine hizmet yolunda temel hedeflerimizi oluşturmaktadır (2011)” gibi örneklerde görüleceği üzere birlikte kullanılmaktadır.

HDP’nin incelenen 2 seçim beyannamesinde kimliksel söyleminin ilk teması olan “Demokratik / demokrasiye inanan”a 65, ikinci teması olan “Emek / emekçiden yana”ya 33 ve üçüncü teması olan “Eşitlikçi / eşitlikten yana”ya ise 55 ifadede yer verilmiştir. İlk tema, “Demokrasi anlayışımız, halkın kendi hayatı üzerinde örgütlü bir güç olarak gerçek iktidar haline gelebilmesini hedefliyor (2015)” ve “Demokratik Cumhuriyet’te büyük insanlık değerleri üzerine inşa edilecek eşitlikçi, özgürlükçü, demokratik bir ‘Yeni Yaşam’ı kurmak mümkündür (2015)” gibi ifadelerle yansırken, ikinci ve üçüncü temalar da “Halkların ve emeğin yapay sınırlarla ayrılmasına karşı, dünya halkları ile emekten, özgürlükten, eşitlikten ve demokrasiden yana tüm kesimlerle ilişki geliştirecek (2015)” ifadesiyle kimliksel söylemi ifade edecek şekilde birlikte kullanılmaktadır.

4.3. Seçim Beyannamelerinde Konjunktürel Söylem

Seçim beyannamelerindeki söylemleri etkileyen diğer önemli öge de konjonktür diğer bir ifadeyle ülke gündemindeki zamana ve şartlara bağlı konulardır. Seçim beyannamelerinde konjunktürel söylemleri incelemek amacıyla bazı temel alanlar (Ekonomi, Sosyal Politikalar, Politik&Toplumsal ve Dış Politika) altında ülke gündemindeki başlıca konular tespit edilmiştir. Çalışmanın uzun bir zaman dilimini kapsamı, gündemdeki tüm başlıkların araştırmaya dahil edilmesine imkan vermediğinden her üst başlık için 5’er tane alt konu belirlenmiştir. Daha sonra belirlenen konuların sonraki seçim dönemlerinde de gündemde kalmaya devam edip etmediğine ve eğer hala gündemdeyse o konuya dair söylemlerde bir değişim olup olmadığına bakılmıştır. Bu inceleme, ele alınan dönem süresince o konuya dair bir değişim çizgisi takip edilebilmesi için imkan sağlayacaktır.

Tablo 4’te her beyanname için ayrı ayrı olarak, bir başlık için ilk verilen rakam sözkonusu başlıktan o beyannamede olumlu bir şekilde bahsedilen ifade sayısını, ikinci verilen rakam olumsuz bahsedilen ifade sayısını, üçüncü rakam ise nötr bahsedilme sayısını vermektedir. Tabloda “-” işareti ise o beyannamede sözkonusu başlıkla ilgili herhangi bir ifadeye yer verilmediğini anlatmak için kullanılmıştır. İfadelerin sınıflandırılmasında partinin icraat ve vaatlerine yönelik olarak “Eğitim sisteminin düzeltilmesi için gerekli çalışmalar yapılacaktır” şeklindeki ifadeler olumlu, önceki uygulamaları ya da mevcut durumu eleştiren “Geçmiş uygulamalar eğitim sistemini bozmuştur” şeklindeki ifadeler olumsuz ve diğer partilerin politikalarına yönelik herhangi bir yargı içermeyen “Eğitim herkesin hakkı ve ihtiyacıdır” gibi genel ifadeler ise nötr olarak kodlanmıştır.

Konjunktürel söylem ile ilgili Tablo 4, partilerce beyannamelerde hangi konuların hangi dönemlerde nasıl yer aldığına dair bir özet sunmaktadır. Buna göre ekonomik kriz 2002 ve 2007 yıllarında daha fazla gündemdedir. IMF borçları sadece AK Parti tarafından gündeme getirilen bir konudur. Yolsuzluğun önlenmesi, Ak Parti tarafından 2007 sonrasında çok fazla gündeme getirilmeyen buna karşın CHP ve MHP tarafından 2007 sonrasında artarak gündeme taşınan bir başlıktır. Eğitim ve sağlık reformları ile sosyal güvenlik hemen her dönemde önemini koruyan konulardır. Kentsel dönüşüm ve kentleşmeye ise partilerce giderek artan şekilde yer verilmiştir.

Kamuda başörtüsü yasağı Ak Parti ve MHP tarafından gündeme getirilen bir başlıkken, laiklik de CHP tarafından daha fazla gündeme taşınan bir konudur. Anayasa değişikliği ve başkanlık sistemi ile terör konularına dair ifadeler 2011 sonrasında daha yoğun şekilde yer verildiği görülmektedir. AB ile ilişkilerin 2002 ve 2007 yıllarında daha fazla gündeme gelen bir konu olduğu görülürken Kıbrıs sorununun çözümü 2011 yılında söylemlere daha fazla yansıyan bir konudur.

Partilerin “Ekonomi” üst başlığı altındaki *Ekonomik Kriz* ile ilgili söylemleri incelendiğinde CHP’de en fazla 2002 yılında, Ak Parti’de ise 2002 ve 2007 yıllarında yer verdiği görülmektedir. CHP’nin 2002 beyannamesinde “bu tarihten önceki 20 yılda yaşanan krizlerin enflasyonu %70’lere çıkardığı ve ekonomiyi çökerttiği” ve ekonominin “2001 yılında uygulamaya konulan teknik ve yapısal önlemlerle toparlanma sürecine girdiği” öne sürülmektedir. Ak Parti’nin seçim beyannamelerinde ise Ekonomik Kriz ve IMF Borçları aynı başlık altında birlikte ele alınırken 2002 yılı beyannamesinde “Şubat 2001’deki ekonomik krizi sonrasında ülke ekonomisinin bütünüyle Uluslararası Para Fonu (IMF) ile Dünya Bankası’nın yönetimine terk edildiği” iddia edilerek çözüm olarak sunulan Yapısal Reform Programı’nın “özelleştirmenin hızlandırılması, yerli ve yabancı yatırımlar için ortamın iyileştirilmesi, mali sektör ve sosyal güvenlik sisteminin ıslahı gibi alanları kapsayacağı” ifade edilmektedir. 2011 yılı beyannamesinde ise 2009 yılında başlayan küresel ekonomik krizden bahsedilerek krize rağmen IMF’ye olan borçların ödendiği ifade edilmektedir. *Özelleştirmeye* yönelik söylemler incelendiğinde sadece HDP’nin özelleştirmeye karşıt bir pozisyon aldığı görülmektedir. AK Parti’nin beyannamelerinde özelleştirme uygulamalarının sınırlandırılmasına dair herhangi bir ifadeye rastlanmazken, 2002 yılından itibaren hukuki ve idari engellerin kaldırılarak özelleştirmeye hız verileceği ya da aynı kararlılıkla sürdürüleceği, KİT’lerin özelleştirilmesinin kaçınılmaz hale geldiği, kamu bankalarının da yeniden yapılandırılarak özelleştirileceği tüm beyannamelerde ifade edilmektedir. CHP’nin beyannamelerinde özelleştirme uygulamalarının tekelleşmenin önüne geçilerek yapılacağı, T.C. Ziraat Bankası ve Türkiye Halk Bankası’nın özelleştirilmeyeceği ifade edilirken; MHP’nin beyannamelerinde ise daha genel bir ifadeyle hangi kuruluşların özelleştirileceğine ilişkin özelleştirme politikasının gözden geçirileceği ve büyük hidroelektrik santralleri gibi stratejik olan varlıkların özelleştirilmeyeceği ifade edilmektedir. Partilerin *İşsizlik* ve istihdamın artırılması konusundaki söylemleri 2011 ve 2015 yılı beyannamelerinde artan şekilde kadın istihdamının artırılması ve genç işsizliğine yönelik tedbirlere odaklanmaktadır. 2015 yılı beyannamelerinde Ak Parti “genç işsizliğinin önüne geçmek için Ulusal Genç İstihdamı Strateji Belgesi hazırlanacağını”; CHP “Eğitilmiş Gençlere İş Bulma Projesi ile işsiz gençlere iş bulmasının hedeflendiğini”; MHP “kendi işini kurmak isteyen üniversite ve mesleki eğitim mezunu gençlerin destekleneceğini” ve HDP de “genç işsizlikle etkin mücadele edileceğini” ifade etmektedir. *Yolsuzluğun Önlenmesi* konusunda Ak Parti’nin vaatleri arasında 2002 yılında “siyasetin finansmanının şeffaf hale getirilmesi için Siyasi Partiler Yasası’nda düzenleme yapılması”, 2007 yılında “Siyasi Etik ve Mal Beyanı ile ilgili düzenlemenin yasalaştırılması” ve 2015 yılında “siyasi partilere seçimden önce kaynaklarını ilan etme zorunluluğu getirilmesi” sayılmaktadır. CHP’nin vaatleri arasında ise 2002 yılında “banka ve kredi vurgunlarının önlenmesi”, 2007 yılında “TBMM Etik Kurulu kurulması” ve 2015 yılında “milletvekili dokunulmazlıklarının kürsü dokunulmazlığı ile sınırlandırılması” ve “Siyasi Ahlak Yasası çıkarılması” bulunmaktadır. MHP’nin vaatleri arasında ise 2007 yılında “özerk bir Yolsuzlukla Mücadele Kurulu oluşturulması”, “sivil toplum örgütleri ve özel teşebbüsü de kapsayacak temel ahlak yasaları çıkarılması”, 2011 yılında “yolsuzluk ve usulsüzlüklerin ortaya çıkartılmasında yardımcı olanların ödüllendirilmesi” ve 2015 yılında “Kamu İhale Kurumu’nun yeniden yapılandırılması” yer almaktadır.

“Sosyal Politikalar” üst başlığı altındaki *Eğitim Reformu* ile ilgili olarak Ak Parti’nin 2002 yılı beyannamesinde eğitim bakanlığının yeniden yapılandırılacağı, 2007 yılında eğitime başlama yaşının düşürüleceği ve sınav sisteminin ÖSS ile uyumlu hale getirileceği, 2011 yılında zorunlu eğitimin 12 yıla çıkarılacağı ve 2015 yılında ise yükseköğretim reformu amacıyla yeni bir Yükseköğretim Çerçeve Yasası hazırlanacağı ifade edilmektedir. CHP’nin 2007 yılı beyannamesinde ÖSS’nin, 2011 yılı beyannamesinde SBS’nin kaldırılacağı, 2007 yılında zorunlu

eğitimin 10 yıla 2015 yılında 13 yıla çıkarılacağı ayrıca dershanelerin özel okullara dönüşmesinin teşvik edileceği ifade edilmektedir. MHP'nin beyannamelerinde de zorunlu eğitimin 2007 yılında 12 yıla ve 2015 yılında 13 yıla çıkarılacağı, sınav sisteminde değişiklik yapılacağı ve dershanelerin özel okullara dönüşmesinin teşvik edileceği ifade edilmektedir. HDP'nin beyannamelerinde ise eğitimin ücretsiz sağlanacağı ve eğitim sisteminin çocuğun üstün yararı gözetilerek yeniden yapılandırılacağı ifade edilmektedir. Partilerin eğitim konusundaki söylemlerinde temel konulardan biri okula başlama yaşı olarak karşımıza çıkmaktadır. Ak Parti 2007 yılı beyannamesinde "Partimiz, 7 yaşını eğitime başlamak için çok geç bir yaş olarak görmektedir." ifadesiyle konuyu gündeme almış ve 2012 yılında okula başlama 5,5 yaşa (66 ay) düşürülmüştür. Bu uygulamaya karşı çıkan CHP 2015 yılı beyannamesinde "Temel eğitime başlama yaşını çocuk gelişimi için en uygun dönem olan 7 yaşına (72 aydan sonra) yükselteceğiz." ifadesine yer vermiştir. *Sağlık Reformu* ile ilgili söylemlerde de tüm partilerce Sağlık Bakanlığı'nın yeniden yapılandırılacağı ifade edilmektedir. Ayrıca Ak Parti'nin 2002 ve 2007 yılı beyannamelerinde "Sağlıkta Dönüşüm Programı başlatılacağı", "hastaneler arasında ayırımın kaldırılacağı" ve "nüfusun tamamını kapsayacak Genel Sağlık Sigortası Sistemi kurulacağı", 2015 yılı beyannamesinde ise "Sağlık Bilimleri Üniversitesi kurulacağı" söylenmektedir. CHP'nin 2002 yılı beyannamesinde "tüm gün çalışma esasın getirileceği" ve "ulusal sağlık sigortası kurulacağı" 2011 yılında ise "Kent Tipi Aile Sağlığı Merkezleri modeli oluşturulacağı" söylenmektedir. Beyannameler incelendiğinde Ak Parti ve MHP'nin *Kamuda Başörtüsü Yasağı* ile ilgili ifadelerle yer verdiği görülmektedir. MHP'nin 2011 yılı beyannamesinde "anti demokratik ve insan haklarına aykırı uygulamalara son vermek amacıyla başörtüsü sorunu çözüme kavuşturulacaktır." şeklinde yasağın kaldırılması yönünde vaatte bulunmaktadır. Aynı şekilde Ak Parti'nin de 2011 yılı beyannamesiyle verilen vaadin 2015 yılında hayata geçirildiği "Kız öğrenciler, kadın kamu çalışanları ile milletvekillerinin kıyafetlerine ilişkin kısıtlamaları kaldırdık. Bu çerçevede, başörtüsü ile sair kısıtlayıcı düzenlemeler artık tarihe karışmıştır." ifadeleri ile gösterilmektedir. *Sosyal Güvenlik* ile ilgili olarak partilerce, tüm vatandaşların sosyal güvenlik şemsiyesi altına alınacağı ve sosyal güvenlik sisteminin daha kaliteli hale getirileceği vaat edilmektedir. Ak Parti ve CHP'nin 2007 yılı beyannamelerinde "sosyal güvenlik sistemini tek çatı altında toplanacağı" ifade edilmektedir. Tüm partilerin beyannamelerinde *Kentsel Dönüşüm* ile ilgili vaatleri bulunmakta olup 1999 Marmara Depremi sonrasında dönem Ak Parti ve CHP'nin 2002 ve 2007 yılı beyannamelerinde, 2011 Van Depremi sonrasında 2011 ve 2015 yılı beyannamelerinde doğal afetlere karşı güvenli alanlarda kentsel dönüşüm projeleri yürütüleceğine dair ifadelerle yer verilmektedir.

"Politik ve Toplumsal Olaylar" üst başlığı altındaki *Laiklik* ile ilgili en fazla ifadeye CHP'nin beyannamelerinde yer verilmiş olup tüm beyannamelerde laikliğin korunacağına dair yapılan vurgunun yanı sıra bu kapsamda 2007 ve 2011 yılı beyannamelerinde "din kültürü ve ahlak derslerinin isteğe bağlı hale getirileceği", 2015 yılında "cemevlerinin ibadethane olarak kabul edileceği" söylenmektedir. Ak Parti'nin 2007 yılı beyannamesinde "farklı yaşam tarzları için özgürleştirici bir model" olarak tanımlanmaktadır. MHP'nin 2007 yılı ve HDP'nin 2015 beyannamelerinde de laikliğin savunulacağı yönünde ifadelerle yer verilmiştir. 2007 yılındaki beyannamelerde rejim tartışmaları bağlamında konuya daha fazla yer verildiği dikkati çekmektedir. *Anayasa Değişikliği*'ne ihtiyaç olduğu tüm partilerin üzerinde birleştiği bir noktadır ve tüm partilerin söyleminde yeni anayasanın uzlaşya dayanan bir toplum sözleşmesi olması gerektiği tekrarlanmaktadır. Ak Parti'nin tüm beyannamelerinde yeni bir anayasaya ihtiyaç duyulduğunun altı çizilmekte olup *Başkanlık Sistemi* de 2011 yılı beyannamesinden itibaren anayasa değişikliği ile beraber ele alınmaktadır. 2011 ve 2015 yılı beyannamelerinde "2007 yılında Cumhurbaşkanının ilk defa halk tarafından seçilmesinden sonra Cumhurbaşkanı ile Başbakanın siyasal sistem içindeki yetki ve görev paylaşımından kaynaklanabilecek muhtemel yönetim sorunlarının başkanlık sistemiyle aşılabacağına" inanıldığı ifade edilmektedir. CHP, MHP ve HDP'nin söylemleri ise başkanlık sistemine muhaliftir. *Terör*, CHP ve MHP'nin 2011 ve 2015 beyannamelerinde artan öneme sahip bir konudur. Terörün sona erdirilerek barış ve güvenliğin sağlanacağına dair vaatlere yer verilmektedir. Terör, Ak Parti tarafından *Çözüm Süreci* ile birlikte ele alınmaktadır. 2011 ve 2015 yılı beyannamelerinde "terörün sona erdirilmesi için 2009

yılında ilan edilen Demokratik Açılım’ın 2010 yılından itibaren Çözüm Süreci olarak anıldığı” hatırlatılarak “kamu düzeni tesis edilinceye kadar terörle mücadelemize; hukuk ve kardeşlik tam anlamıyla tesis edilinceye kadar da Çözüm Süreci anlayışımızı korumayı sürdüreceğiz” gibi ifadelerle sürecin devam edeceği vurgulanmaktadır. CHP’ni 2015 yılı beyannamesinde “çözüm süreci demokratik ve katılımcı bir anlayışla yürütülmelidir” ve HDP’nin “Kürt sorunu ve Türkiye’nin temel demokrasi sorunlarının çözümü adına başlayan sürecin, müzakere aşamasına gelmesi için yoğun çabalar harcanıyor” gibi ifadelerle sürece destek verilmektedir. Buna karşın MHP’nin 2015 beyannamesinde “örtülü ve/veya açık müzakerelere derhal son verilmelidir” gibi ifadelerle muhalif söylem ve tutum tercih edilmektedir.

“Dış Politika” üst başlığı altındaki *AB ile İlişkiler* tüm partiler için öne çıkan bir başlıktır. AB’ye tam üyelik, Ak Parti tarafından “modernleşme sürecimizin doğal sonucu”, CHP tarafından “Türk dış politikasının tarihinde kökleşmiş bir yönelim” ve HDP tarafından da “Avrupa Birliği’nin insan haklarına riayet, yerel demokrasi, güçler ayrılığı, hukukun üstünlüğü gibi ön plana çıkardığı ilkeler açısından önemli bir fırsat” olarak nitelenmektedir. Tüm partilerin söylemleri, müzakerelerin devam etmesinin Türkiye açısından önemini vurgulamaktadır. Örneğin Ak Parti’nin 2011 yılı beyannamesinde “Ak Parti, AB’ye tam üyelik yolunda gereken adımları atmaya devam edecektir.”, CHP’nin 2015 yılı beyannamesinde “AB’ye tam üyelik gerçekleşene kadar, vize, tarım destekleri ve bölgesel kalkınma alanlarında halkımızın refahı için etkin müzakereler yürüteceğiz.”, MHP’nin 2011 yılı beyannamesinde “Türkiye’nin menfaatlerine zarar vermemesi kaydıyla ortaklık müzakerelerinin sürdürülmesi ve tam üyelik dışındaki yaklaşımların kabul edilmemesi politikamızın esasını oluşturmaktadır.” ve HDP’nin 2015 yılı beyannamesinde “AB ile müzakere tam üyelik çalışmaları ilkelerimiz çerçevesinde sürdürülecektir.” ifadelerine yer verilmektedir. AB ile ilişkiler, tam üyelik müzakerelerinin başladığı 2005 yılından sonraki iki beyannamede dış politikada öne çıkan bir başlıktır. Ak Parti’nin 2007 beyannamesinde daha olumlu bir dil göze çarparken 2011 yılı beyannamesine “Kıbrıs gibi siyasi sorunlar nedeniyle Türkiye’nin AB müzakere sürecini engellemek veya geciktirmek tutarsız ve çifte standarda dayalı bir politikaya delalet etmektedir.” gibi ifadelerle daha olumsuz bir söylem hakimdir. Beyannamelerde *Kıbrıs Sorununun Çözümü* ile ilgili ifadelerde tüm partilerce KKTC’nin uluslararası alanda tanınmasına yönelik çabaların sürdürüleceğinin altı çizilmiştir. BM Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından önerilen çözüm planı CHP ve MHP tarafından olumsuz bir dille eleştirilmektedir. Örneğin CHP’nin 2007 yılı beyannamesinde “Annan’ın Kıbrıslı Türklere ağır bir bedel ödetecek olan çözüm planı, Kıbrıslı Türklere baskıyla kabul ettirilmiştir.” ifadesine yer verilmiştir. 2004 yılında Kıbrıs’ın AB’ye kabul edilmesi söylemlerde de bir değişime yol açmış olup partilerce çözüm zemininin AB değil, BM olduğu vurgulanmıştır. 2011 yılı beyannamelerinde örneğin “Kıbrıs’ta kalıcı bir çözüm için garantör ülke olarak yapıcı katkımızı sürdüreceğiz ve Birleşmiş Milletlerin bu yöndeki çabalarını destekleyeceğiz (Ak Parti)”, “Kıbrıs Türk halkının meşru taleplerinin AB mercileri tarafından dikkate alınmasının Avrupa ideallerine en uygun siyaset olduğunun altını her ortamda çiziceğiz (CHP), “Kıbrıs sorununun çözüm zemininin Avrupa Birliği’ne kaymasının ve BM’nin iyi niyet misyonunun aşınmaya uğramasının önlenmesi için açık ve kararlı bir tavır sergilenecektir (MHP)” gibi konjonktürel söylemler dikkati çekmektedir. Partilerin *11 Eylül Sonrası Irak* ile ilgili söylemleri Irak’ın toprak bütünlüğünün sağlanmasının Türkiye ve bölge açısından önemini ve gerekliliğini vurgulamaktadır. *İsrail ile İlişkiler* konusunda tüm partilerin söylemi Filistin sorunu ekseninde olup Ak Parti’nin söylemi Mavi Marmara sonrasında daha sert bir üsluba sahiptir. 2015 yılı beyannamesinde “İsrail’in Mavi Marmara saldırısıyla ilgili olarak Mart 2013’te özür dilemesinin ardından başlayan normalleşme sürecinde ilerleme kaydedilmesi, İsrail’in Filistin’e yönelik saldırıları ve başta Gazze olmak üzere uyguladığı acımasız ambargo sona ermedikçe mümkün olamayacaktır.” ifadeleri dikkati çekmektedir. CHP’nin beyannamesinde ise “Türkiye-İsrail ilişkilerinin normalleşmesi için gerekli koşulların sağlanacağı” söylenmektedir. Komşularla ilişkiler konusunda 2015 yılı beyannamelerinde öne çıkan konu Suriye İç Savaşı’dır. Bu öncelik Ak Parti beyannamesinde “Suriye’de yaşananlar, her geçen gün daha da derinleşen insani yıkıma ilave olarak, bölgesel güvenlik ve istikrar açısından oluşturduğu tehditler bakımından da gündemimizde öncelikli bir konumda bulunmaktadır.”

sözleriyle ifade edilmektedir. Tüm partilerin beyannamelerinde savaşın sona ermesi ve ülkede kalıcı barışın tesis edilmesi için uluslararası platformlarda da çaba sarf edileceği ifade edilmektedir. Partilerin söylemlerinde Suriyeli mültecilere yardım konusunda da bir uzlaşma bulunmaktadır. CHP ve MHP'nin beyannamelerinde sığınmacıların mali yükünün azaltılması için Birleşmiş Milletler fonlarının artırılması amacıyla çalışılacağı vaat edilmektedir.

5. SONUÇ

Türkiye'de çok partili yaşama geçilmesinden günümüze kadar, birçok parti kurulmuş, bazıları kapatılırken, kimileri de tekrar kurularak siyasi faaliyetlerine devam etmiştir. Bazı partiler ise kapatılmasının ardından, bu partilerin mensupları farklı siyasî oluşumlarda siyaset yapmaya devam etmişlerdir. Siyasal partiler açısından mevcut ve potansiyel seçmenlerine mümkün olan en geniş şekilde ulaşmak, yaptıklarını ve yapacaklarını anlatmak temel hedeflerden biridir. Siyasal partiler, yeni yöntem ve araçlarla fikir ve icraatlarını anlatmaya, vaatlerini kamularına sürekli duyurmaya çalışmaktadır. Bu araçlardan biri olan seçim beyannameleri kamunun bilgilendirilmesinde önemli bir yer tutmaktadır. Seçim beyannamelerinde siyasi partiler çeşitli konularda icraat ve vaatlerini ifade etmekte, böylece halkı bilgilendirmektedirler.

Kamuyu bilgilendirme, siyasal halkla ilişkilerde önemli bir hedeftir. Bu çalışmada 2002-2015 yılları arasında genel seçimler sonrasında TBMM'de temsil edilen siyasî partilerin genel seçim beyannameleri, halkla ilişkiler açısından kamuyu bilgilendirme aracı olarak incelenmiştir. Çalışmada seçim beyannamelerinin kampanyanın bir bileşeni olarak sıkça başvurulan bir araç haline geldiği 2000 yıllar incelenmiştir.

Partilerin beyannamelerde öne çıkardıkları başlıklar ve söylemleri, partilerin politikalarına dair kendi konumlandırmaları ile dünya ve ülke gündemindeki döneme bağlı olay ve gelişmelerden etkilenmektedir. Bir başka ifadeyle partilerin seçim beyannamelerindeki söylemleri, parti kimlikleri ile konjonktüre göre şekillenmektedir.

Kimliksel söylem açısından siyasal partilerin, kendilerini konumlandıkları toplumsal odak ve hedef kitlelerinin beklentilerine uygun mesajları öne çıkardıkları görülmektedir. Örneğin millî kültür ve değerlere bağlılık başlığında MHP'nin; laikliğe bağlılık ile Atatürk ilke ve inkılâplarına bağlılık başlığında CHP'nin; emek ya da emekçiden yana başlığında HDP'nin; hemen hemen tüm başlıklarda mesaja yer veren Ak Parti'nin ise özgürlükçü/demokratik başlığında en fazla sayıda mesaja yer verdiği görülmektedir.

Çalışma kapsamında incelenen diğer değişken olan konjonktürel söylem açısından ise tüm siyasal partilerin ülke gündemini takip eden söylemlere yer verdiğini söylemek mümkündür. Partilerin amacı, seçimi kazanmak için hedef kitle olarak seçmenin olumlu davranışa yönlendirilmesidir. Bu anlamda her siyasî partinin daha fazla öne çıkardığı bazı başlıklar olmakla birlikte ülkedeki ekonomik, sosyal ve kültürel gündemin gerisinde kalınmaması, partiler açısından daha geniş bir hedef kitleye seslenme amacı taşımaktadır. Buradan hareketle, partilerin ülke gündemini takip ettikleri, bununla birlikte hangi konuya ağırlık verip vermeyeceklerini de yine konjonktüre ve kendilerini konumlandırmalarına göre seçtikleri anlaşılmaktadır.

Çalışma sonuçlarına göre, ele alınan siyasî partilerce seçim beyannamelerinin, seçim öncesinde hedef kitlelerini bilgilendirerek ikna etme yönünde etkin bir biçimde kullanıldığını söylemek mümkündür. Bununla birlikte, incelenen ortak seçim dönemlerine bakıldığında 2002-2015 yılları arasında yapılan seçimlerden birincilikle çıkan Ak Parti'nin kamuyu bilgilendirme açısından diğer partilere oranla, çalışma kapsamında belirlenen değişkenlerde daha sık bilgilendirmeye yer verdiği görülmektedir. Hemen hemen bütün başlıklarda Ak Parti en fazla mesajı kamuoyuyla paylaşan parti olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmada, siyasal halkla ilişkilerde kamuyu bilgilendirme aracı olarak siyasî partilerin seçim beyannameleri, mevcut durum ve gelecek dönemlerde gerçekleştirecekleri icraatları seçim öncesinde kamuoyuyla paylaştıkları mecralar olarak incelenmiştir. 2002-2015 yılları arasında gerçekleştirilen genel seçimler sonrasında TBMM'de temsil edilen partilerin seçim

beyannamelerinin; parti politikaları, hedef kitlenin beklentileri ve ülkedeki konjoktüre bağlı olarak değişkenlik gösterdiği ve şekillendiği sonucuna varılmıştır.

Tablo 4: Seçim beyannamelerinde konjoktürel söylem

	AK PARTİ						CHP						MHP						HDP	
	2002	2007	2011	2015 H	2015 K	2015 K	2002	2007	2011	2015 H	2015 K	2015 K	2007	2011	2015 H	2015 K	2015 H	2015 K		
	+/-/N	+/-/N	+/-/N	+/-/N	+/-/N	+/-/N	+/-/N	+/-/N	+/-/N	+/-/N	+/-/N	+/-/N	+/-/N	+/-/N	+/-/N	+/-/N	+/-/N	+/-/N		
EKONOMİ	Ekonomik Kriz	11/16/0	15/5/0	10/2/0	7/0/0	6/0/0	6/7/0	1/0/0	1/3/0	3/1/0	3/1/0	3/1/0	-	-	-	-	-	-	-	
	IMF Borçları	7/5/0	4/1/0	1/0/0	5/1/0	5/1/0	2/1/0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	Özelleştirme	15/7/0	5/0/0	3/1/0	7/0/0	7/0/0	5/1/1	1/0/0	2/0/0	4/2/0	4/2/0	4/2/0	6/1/0	8/1/1	9/0/0	9/0/0	0/3/0	0/3/0	0/3/0	
	İşsizlik	7/8/0	11/2/0	15/3/0	6/0/0	6/0/0	13/1/0	13/1/0	24/4/0	26/3/0	26/3/0	26/3/0	11/2/1	13/1/1	16/3/0	17/4/0	6/1/0	6/1/0	6/1/0	
	Yolsuzluğun Önlenmesi	14/9/1	11/2/0	2/3/0	8/0/0	9/0/0	7/4/0	15/10/1	13/8/1	11/9/0	12/7/0	12/7/0	11/6/1	15/3/5	22/9/0	24/10/0	1/1/0	1/1/0	1/2/0	
SOSYAL POLİTİKALAR	Eğitim Reformu	12/1/2	14/0/0	13/0/0	14/0/0	14/0/0	10/1/1	12/1/1	13/2/1	17/4/2	17/4/1	13/2/3	14/2/4	26/3/5	27/3/5	11/2/1	11/2/1	12/3/1		
	Sağlık Reformu	10/5/2	13/0/0	8/0/0	11/0/0	11/0/0	11/2/2	13/1/2	14/1/1	16/2/2	16/2/2	11/1/2	16/2/2	23/2/2	22/1/2	8/1/1	8/1/1	8/1/1		
	Kamuda Başörtüsü Yasası	1/2/0	2/2/0	1/0/0	3/0/0	3/0/0	-	-	-	-	-	-	1/0/0	1/0/0	-	-	-	-	-	
	Sosyal Güvenlik	11/3/2	12/0/0	14/0/0	11/0/0	11/0/0	5/0/1	10/1/1	10/2/0	9/1/0	9/1/0	9/1/0	6/1/1	7/0/1	8/1/2	8/1/2	3/0/1	3/0/1	3/0/1	
	Kentleşme / Kentsel Dönüşüm	1/0/0	8/0/0	9/0/0	21/0/0	19/0/0	3/0/0	9/2/0	11/1/0	13/2/0	13/2/0	13/2/0	3/0/1	3/0/1	9/3/0	10/4/0	4/2/1	2/3/1	2/3/1	
POLİTİK & TOPLUMSAL	Laiklik	-	3/0/0	3/0/0	-	-	6/1/1	13/11/3	9/4/1	13/2/2	13/2/2	1/3/2	1/0/1	1/0/1	1/0/0	1/0/0	2/1/0	2/1/0		
	Anayasa Değişikliği	6/1/0	6/1/0	18/3/0	29/4/0	28/4/0	1/0/0	1/0/0	11/1/2	5/1/0	7/1/0	3/0/0	9/1/1	7/1/1	7/1/1	6/1/2	6/1/2	7/1/2		
	Terör	1/0/0	3/1/0	5/0/0	11/0/1	12/0/0	-	7/2/0	16/12/4	14/2/1	15/2/1	8/1/2	16/4/3	17/6/2	21/7/2	-	-	-	-	
	Çözüm Süreci / Demokratik Açılım	-	-	1/0/0	23/0/0	23/2/0	-	-	-	-	2/4/0	8/4/0	-	-	0/9/0	10/0/0	4/0/0	4/0/0	4/2/0	
	Başkanlık Sistemi	-	-	1/0/0	11/0/0	12/0/0	-	-	0/1/0	1/0/0	0/3/0	0/3/0	-	-	0/1/1	0/2/0	0/1/0	0/2/0	0/2/0	
DIŞ POLİTİKA	AB ile ilişkiler	10/2/1	12/2/1	13/4/0	5/2/1	5/2/1	10/0/0	11/2/1	6/2/0	6/1/0	6/1/0	1/4/0	2/2/0	1/6/0	1/6/0	2/0/0	2/0/0	3/0/0		
	11 Eylül Sonrası Irak	1/2/0	9/3/0	2/0/0	3/0/0	3/0/0	-	1/5/0	7/0/1	9/0/0	10/0/0	3/2/0	3/0/0	5/1/0	6/1/0	-	-	-		
	Kıbrıs Sorunu ve Çözümü	1/2/0	4/2/0	12/2/0	3/0/0	3/0/0	1/0/0	1/6/0	9/1/0	10/1/0	10/1/0	4/1/1	7/0/0	6/2/0	6/2/0	1/0/0	1/0/0	1/0/0		
	İsrail ile ilişkiler	1/0/0	2/0/0	1/0/0	1/3/0	1/3/0	1/0/0	1/0/0	1/0/0	2/0/0	2/0/0	2/0/0	-	-	1/0/0	1/0/0	1/0/0	1/0/0		
	Surine İç Savaşı	-	-	-	8/1/0	11/2/0	-	-	-	8/0/0	14/0/0	14/0/0	-	-	6/1/0	7/1/0	1/0/0	1/0/0		

KAYNAKÇA

- Adalet ve Kalkınma Partisi 2002, 2007, 2011 ve 2015 Seçim Beyannameleri
- Adalet ve Kalkınma Partisi Programı ve Tüzüğü
- Asna, A. (1997). Halkla İlişkiler. Ankara: Sabah Yayınları.
- Aziz, A. (2007). Siyasal İletişim. Ankara: Nobel Yayın ve Dağıtım
- Bektaş, A. (1996). Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi. Ankara: Bağlam Yayınları
- Cumhuriyet Halk Partisi 2002, 2007, 2011 ve 2015 Seçim Beyannameleri
- Cumhuriyet Halk Partisi Programı ve Tüzüğü
- Daver, B. (1993). Siyaset Bilimine Giriş. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Duverger, M. (1999). Sosyal Bilimlere Giriş. 5. Baskı, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Ekinci, N. (2010). Siyasal İletişime Giriş – İletişimin Siyasetle Buluşması. 3. Baskı, 102. Bişkek: Kırgızistan – Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan, İ. (1997). İletişim, Egemenlik, Mücadeleye Giriş. Ankara: İmge Kitabevi.
- Erdoğan, İ. (2002). İletişimi Anlamak, Ankara: Erk Yayınları.
- Fidan, M. (2000). Siyasette Güvenirlilik İmajı. Konya: Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.
- Gerstle, J. (2001). Les Effet d'Information en Politique. Paris: L'Harmattan.
- Gestle, J. (2008) La Communication Politique. Armand Colin, Cursus, Juillet.
- Grunig, J. E. ve Hunt, T. (1984). Managing Public Relations, Belmont CA: Watsword/Thomson Learning.
- Halkların Demokratik Partisi 2015 Seçim Beyannameleri
- Halkların Demokratik Partisi Programı ve Tüzüğü
- Harrison, S. (2000). Public Relaions an Introduction, London: Thomson Learning.
- İslamoğlu, A. H. (2002). Siyaset Pazarlaması Toplam Kalite Yaklaşımı. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Lazar, J. (2001). İletişim Bilimi. (Cengiz Anık, Çev.). Ankara: Vadi Yayınları.
- Mayring, P. (2011). Nitel Sosyal Araştırmaya Giriş: Nitel Düşünce İçin Bir Rehber. (Adnan Gümüş, Sezai Durgun, Çev.). Ankara: BilgeSu Yayınları.
- Mercier, A. (2004). Pour la Communication Politique. Hermès Une revue de l'Institut des sciences de la communication du CNRS, Numero, 38.
- Milliyetçi Hareket Partisi 2007, 2011 ve 2015 Seçim Beyannameleri
- Milliyetçi Hareket Partisi Programı ve Tüzüğü
- Oktay, M. (2002). Politikada Halkla İlişkiler. İstanbul: Der Yayınları.
- Özsoy, O. (2004). Başarılı Siyasetçinin El Kitabı. İstanbul: Hayat Yayıncılık ve İletişim Hizmetleri.

Peltekoğlu, B. F. (1993). Halkla İlişkilere Giriş. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayını.

Rose, R. (1967). Influencing Voters, A Study of Campaign Rationality, Faber-Faber, London.

Topuz, H. (1991). Siyasal Reklamcılık: Dünyadan ve Türkiye’den Örneklerle. İstanbul: Cem Yayınevi.

Uslu Karahan, Z. (1997). Siyasal İletişim ve 24 Aralık 1995 Genel Seçimleri, İstanbul.

Varol, M. (2002). Siyaset ve Halkla İlişkiler. Bişkek: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları.

www.tbmm.gov.tr/develop/owa/e_yayin.liste_q?ptip=SIYASI%20PARTI%20YAYINLARI

Zıllıoğlu, M. (1996). İletişim Nedir. 2. Basım, İstanbul: Cem Yayınları.